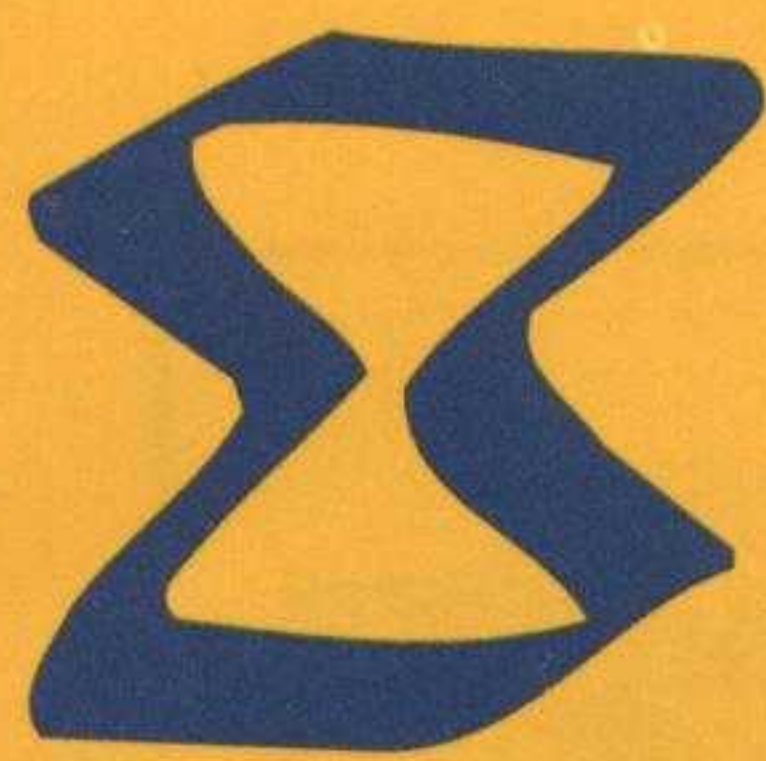

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

2008-4

COMBIMARKT

VOORDEEL IN FOTO EN VIDEO

&

STUDIO EDE

TEL. STUDIO EDE 0318 - 653363

Grotestraat 62, Ede tel. 0318-616414
Bellestein 21, Ede tel. 0318-614300
Stadspoort 10, Ede tel. 0318-652121
Hoofdstraat 24, V'daal tel. 0318-512689
Molenstraat 3, Rhenen tel. 0317-616866
PB 8170 6710 AD EDE

**FOTO
FILM
VIDEO
STUDIO**

Winkelcentrum Bellestein 21, 6714 DP Ede, tel.: 0318-640479

Contactlenzen / Oogmetingen / Oogdrukcontrole

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken

Draadmateriaal

Gereedschap

Verf

IJzerwaren

* Bezorgen gratis

Hout Board Triplex

Wandplaten Schroten

Wandweefsel

Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. (0318) 611 680

** Wij geven u een deskundig advies*

DE ZANDLOPER

**Uitgave van de
Vereniging Oud
Ede
36e jaargang nr 4
december 2008**

Van het bestuur

Jan Bos, voorzitter

De tamelijk rustige periode tijdens de zomervakantie werd gevolgd door een hectische tijd.

We wilden invulling geven aan de samenstelling van de besturen voor de Vereniging Oud Ede (VOE) en voor de Stichting Historisch Museum Ede (HME). Op het moment dat ik dit schrijf, zijn er nog een paar plaatsen open.

De functie van penningmeester, bij de VOE zowel als bij het HME, wordt voorlopig waargenomen door Frans Toonen, maar voor deze beide posten zoeken wij nog kandidaten.

Ook is er nog een plaats vacant in het bestuur van de VOE. Hiervoor zijn we op zoek naar een kandidaat die in principe de voorzittersrol zou kunnen vervullen. Zodra de besturen compleet zijn, kan gezamenlijk worden gewerkt aan de splitsing in VOE en HME.

De gesprekken over de kadernotitie Museumbeleid met de Gemeente Ede gaan door. Wij hebben een notitie geschreven, die aangeeft welke ambities wij hebben voor het nieuwe museum op de nieuwe locatie. Het Gelders Erfgoed heeft ons hierin geadviseerd; dit zal in de komende tijd zeker vaker gebeuren.

Velen zullen weten dat wij over depots voor de opslag van het niet-tentoongestelde deel van onze collectie beschikten. Onze spullen lagen op twee locaties buiten het Museum opgeslagen. Noodgedwongen moest één van die locaties worden ontruimd, waardoor naar een alternatief moest worden gezocht. Dat werd gevonden, en inmiddels is ook de collectie van de tweede externe locatie daar opgeslagen. Alles ligt dus nu op één plaats.

Ook in de personele sfeer is er iets gewijzigd. De in maart aangenomen beheerder/ster gaf te kennen de tijdelijk arbeidsovereenkomst niet te willen verlengen. We zijn er gelukkig vrij snel in geslaagd een nieuwe beheerder/ster aan te trekken in de persoon van Yett van Omme.

Wij hebben er alle vertrouwen in dat onze samenwerking tot een goed resultaat zal leiden.

De oproep in de vorige Zandloper voor vrijwilligers heeft geleid tot één reactie, een mager resultaat. Als bestuur hebben we echter niet stilgezeten, en we hebben extern een aantal vrijwilligers bereid gevonden onze gelederen te komen versterken.

Museumnieuws

Patty Gonggrijp

Op dit moment is in ons museum de tentoonstelling “Ede tussen Hemel en Aarde” te zien die gewijd is aan ruim 30 verschillende levensbeschouwingen in Ede.

Deskundigen en een onderzoeksgroep, samengesteld uit vrijwilligers van onze organisatie, hebben samen met de leden van de tentoonstellingswerkgroep dit grote project uitgewerkt. Na veel inspanning zijn we trots op het resultaat en constateren, dat er een gedegen expositie staat. De tentoonstelling is tot en met 25 januari 2009 in het museum te bezoeken.

Ds. T. van 't Veld heeft in het kader van de expositie een lezing gehouden met als titel “Evert Edenaar”. Een verkorte weergave staat in deze Zandloper.

Open Monumentendag op 13 september heeft 186 bezoekers getrokken. Kinderen konden deelnemen aan de workshop “Klokbekers maken”, verzorgd door twee vrijwilligers. Ook was er een rondleidster die de bezoekers veel kon vertellen over de archeologische vondsten.

In het kader van “Airborne Feelings” was er een kleine tentoonstelling gewijd aan Generaal Hackett, de commandant van de parachutisten die op de Ginkelse Hei zijn gedropt. Hij was ruim drie maanden ondergedoken in Ede en dankzij mensen uit het verzet kon hij via de Biesbosch naar bevrijd gebied ontkomen.

Bij de opening van deze expositie is een lezing gehouden door de heer Snoek en zijn zuster. Beiden waren betrokken bij zijn onderduikperiode; zij verzorgde de wonden van de generaal, hij begeleidde hem op de fietstocht naar de Biesbosch. De vele aanwezigen hebben ademloos geluisterd naar de verhalen van deze twee mensen die inmiddels op hoge leeftijd zijn. Zij vertelden hun verhaal vol overgave en humor.

Het jaarlijkse uitje, voor de vrijwilligers die voor de vereniging en het museum werkzaam zijn, heeft plaats gevonden op 2 september. Met 55 deelnemers ging de reis per bus en auto naar museum “Bronbeek” te Arnhem. Nadat de film “Geuren van Weleer” was vertoond, zijn we met rondleiders het Museum doorgegaan. Aan het eind van deze middag hebben we in restaurant “Kumpulan” van een Indisch buffet kunnen genieten.

Op dit moment is de werkgroep tentoonstellingen druk bezig de wisseltentoonstellingen voor het jaar 2009 rond te krijgen.

Evert Edenaar

Toestanden en ontmoetingen in kerkelijk Ede in de twintigste eeuw¹

Teun van 't Veld

Evert heeft nooit geleefd. Hij is een fantasiefiguur, geboren in het hoofd van de auteur.

Evert is een vreemde vogel. Een zwerver. Hij ziet kans om in één mensenleven in zeven kerkgemeenschappen ervaring op te doen.

Evert is een geluksvogel. Telkens waarneer hij in nauw contact komt met een bepaalde kerk, is hij getuige van opmerkelijke gebeurtenissen of ontmoet hij daar markante mensen, die voor de geschiedenis van deze kerk veel hebben betekend.

Evert is eerlijk. Hij liegt niet, maar alles wat hij zogenaamd 'beleefde', is terug te vinden in de beide delen van *De kerk als moeder*.

Evert gaat als kind mee naar de Oude Kerk

Evert Edenaar wordt geboren tegen het eind van de negentiende eeuw, op een klein boerderijtje in Ede, ergens in de Maanderbuurt. Zijn vader is al vroeg overleden, zijn moeder is arm en weet slechts met veel moeite haar gezin te onderhouden. Het gezin behoort tot het enige kerkgenootschap van het dorp, de Nederlandse Hervormde Kerk. Als baby is Evert gedoopt door de enige predikant die Ede dan telt: ds. W.R. Kalshoven.

Zodra hij een peuter is, neemt moeder hem mee naar de kerkdiensten in de Oude Kerk. Bijna een uur lopen, op klompjes. Onderweg al kijkt het kind zijn ogen uit. Hij ziet veel in het zwart geklede mensen, allemaal lopend richting dorp. Einde-lijk bij de kerk aangekomen, verbaast hij zich over het kolossale gebouw, maar vooral over een aantal mannen met een hoge hoed, een soort kachelpijp, op hun hoofd. "Dat zijn ouderlingen en diakenen, zegt moeder. Voor hen moet je eerbied hebben".

Zodra ze het kerkgebouw binnenstappen, beleeft Evert zijn eerste teleurstelling met het kerkelijk leven. Er is namelijk voor zijn moeder en hem geen zitplaats beschikbaar. Die zijn alle verhuurd aan mensen die het beter kunnen betalen dan zij. In voorgaande eeuwen werden ze zelfs bij opbod verkocht aan de meestbiedende. Dus moeten moeder en zoontje afwachten of er voor hen in 'Gods huis' nog een plekje overblijft. Zo niet, dan maar blijven staan...

Geduldig wachtend ziet Evert hoe de kerkgangers die wel een plaats hebben eerst een kort persoonlijk gebed doen. Het wordt het 'stille gebed' genoemd. Vrouwen bidden zittend, de mannen staande, vaak het gezicht verborgen achter de pet.

¹ fragment van de tekst van de op 13 november 2008 gehouden lezing in het Historisch Museum te Ede

Het orgel zwijgt, de dienst gaat beginnen. Voorlopig krijgt Evert nog geen dominee te zien. De voorlezer gaat achter zijn lessenaar staan en geeft de eerste psalm op, de 'voorzang'. De gemeente zingt in langzaam tempo de opgegeven verzen, niet ritmisch. Zingen 'op hele noten', zo noemt men dat. Onderwijl komen de predikant en de kerkenraadsleden binnen en doen tijdens de gemeentezang hun 'stille gebed'.

Vervolgens leest de voorlezer de Tien Geboden. (In de avonddiensten wordt in plaats hiervan de Apostolische geloofsbelijdenis gelezen). Nog is de voorlezer niet klaar, maar nu leest hij een bijbelgedeelte, naar keuze van de predikant. De bijbel wordt gelezen uit de Statenvertaling, daterend uit 1637.

Dan pas neemt de predikant de leiding van de dienst over. Evert ziet hem staan in zijn zwarte toga met witte bef en hoort hoe votum en groet worden uitgesproken. Nu geeft de dominee zelf een te zingen psalm op. De psalmen zijn uit een berijming van 1773.

Gezangen werden in de kerkdienst niet gezongen. Soms speelde de organist na afloop van de dienst een bekend gezang. Ook dat konden sommige kerkgangers niet waarderen en klaagden hierover bij de kerkenraad. Evert is gelukkig nog te klein om discussies over deze materie te begrijpen.

Weer gaan alle mannen en jongens staan, want nu volgt het 'grote gebed'. De dominee vraagt niet alleen een zegen over de eredienst, maar er wordt ook uitvoerig voorbede gedaan voor zieken en ouderen, voor koningin en vaderland, voor zending en wereldnood, voor zover dit laatste in die tijd bekend is.

Het eerste deel van de preek is een uitvoerige uitleg van het gekozen bijbelgedeelte. Het gebeurt met woorden en uitdrukkingen waarvan een kind als Evert niet veel begrijpt. Met het kopje geleund tegen de schouder van mama slaapt hij weldra 'de slaap des gerusten'.

Meestal werden in die tijd bij de toepassing de kerkgangers in drie groepen verdeeld: de bekeerden, de bekommerden en de onbekeerden. De onbekeerden werden gewaarschuwd en opgeroepen tot levensverandering. De mensen die bekommerd waren over hun zonden werden aangespoord om te blijven bidden en zoeken. Voor de bekeerden waren vooral de beloften van het Evangelie. Iedere kerkganger werd geacht zelf te bepalen tot welke categorie hij of zij behoorde en aldus de 'toepassing' op zichzelf te maken.

Dat dit alles voor onze Evert te moeilijk is, laat zich raden. Hij is blij als hij eindelijk het 'amen' hoort uit de domineesmond. En zie, nu loopt de kerkdienst snel ten einde! Nog een kort dankgebed, nog één keer samen zingen, de zogenaamde slotzang. Daarna spreekt de predikant de zegen uit over heel de gemeente.

Evert gaat op catechisatie bij de dolerenden

Men schrijft 29 mei 1887. Er gaat een schok door kerkelijk Ede. Voor het eerst na eeuwen vindt er een kerkscheuring plaats! Op deze zondag gaan namelijk 150 tot 200 mensen als 'dolerenden' eigen kerkdiensten beleggen. Ook de moeder van

Evert en haar hele gezin voegen zich bij deze groep, die de band met de Hervormde Kerk verbreekt. De kleine jongen vraagt: "Waarom, moeder?" Nou, mama kan het precies uitleggen: "In de Hervormde Kerk zijn tegenwoordig veel vrijzinnige dominees. In Ede is dat niet zo, maar in heel Nederland wel. De Hervormde Kerk is een valse kerk geworden. Daarom, jongen, mogen we er niet blijven". Het is een zwart-wit-visie, maar het geeft wel weer hoe de 'gewone man en vrouw' het in die dagen kon beleven.

De DOLEANTIE uit 1886, onder leiding van de grote Abraham Kuyper, was de tweede grote uittocht van leden uit de landelijke Hervormde Kerk. De eerste was de Afscheiding uit 1834, waaruit de Christelijke Gereformeerde Kerk is voortgekomen. Deze Afscheiding ging aan Ede voorbij.

Wat is Doleantie? Het Latijnse woord 'doleren' betekent klagen. De dolerenden klaagden over de toestand in de Nederlandse Hervormde Kerk en over het feit dat door de burgerlijke rechter de kerkelijke goederen niet aan hen werden toegewezen. In 1892 verenigden de dolerenden zich met de christelijk-gereformeerden, onder een nieuwe naam: Gereformeerde Kerken in Nederland. Een aantal gemeenten ging niet mee met deze fusie en bleef de Christelijke Gereformeerde Kerk voortzetten.

Zo was de landelijke ontwikkeling. De Doleantie liet in ons dorp eerst nog een jaar op zich wachten, maar in 1887 was het zover. Ze had hier haar wortels in twee conventikels of gezelschappen. Bijeenkomsten van gemeenteleden, buiten de kerkdiensten om, waarin een preek werd gelezen of een stichtelijk woord gesproken, gebeden werd en gezongen. Het ene conventikel, onder leiding van de schaapherder, was 'bevindelijk' van aard. De nadruk lag op het bespreken van geloofservaring. Het andere gezelschap was praktischer. Het stond onder leiding van de heer Cavaljé, een gepensioneerd zakenman, die veel voor de gereformeerden in Ede heeft betekend. Deze 'vriendenkring' legde veel nadruk op het ontplooiën van christelijk leven in kerk, staat en maatschappij. Echte Kuyperianen, echte 'doeners'. Deze twee stromingen waren van meet-af-aan aanwezig in de Gereformeerde Kerk.

We keren terug naar Evert Edenaar. Nu gaat hij met zijn moeder naar een veel kleiner kerkgebouwtje, een wat betimmerd koetshuis aan de Molenstraat, ter beschikking gesteld door Cavaljé. De inrichting is eenvoudig: wat stoelen en stoven, maar ook één zetel met een luifel. Deze is voor de heer Cavaljé zelf bestemd. Verschil moet er nu eenmaal zijn. Zodra de dienst begint, is Evert hoogst verbaasd. Op de zogenaamde preekstoel, weinig meer dan een lessenaar, staat schaapherder Davelaar. De man, die hij zo vaak op de hei had zien lopen met zijn schapen. Gekleed in een lange, zwarte jas houdt hij nu de preek. Hoe kan dat nu?

Gijsbertus Davelaar was een eenvoudig man, maar zeer belezen. Hij had in het verleden ervaring opgedaan als 'oefenaar', lekenvoorganger in conventikels. Hij had door zelfstudie zelfs examen gedaan voor godsdienstonderwijzer. Toen hij echter daarna zijn diensten had aangeboden aan de hervormde kerkenraad, kon deze 'geen vrijmoedigheid vinden' om hem in te schakelen. Nu, dat konden de gereformeerde

broeders beter! Meteen na de Edese doleantie werd Davelaar benoemd als voorganger en pastor van de jonge gemeente.

Evert hoort hem die zondagochtend preken. Zijn manier van spreken is toch heel anders dan van de dominee in de Oude Kerk, denkt hij. Minder geleerde woorden, meer 'bevindelijk' (al kent Evert dat woord nog niet).

Enige jaren gaan voorbij. Evert is inmiddels op catechisatie in de nieuwe Noorderkerk, die dank zij een royale schenking van de heer Cavaljé in 1903 in gebruik kon worden genomen. En zie, 'op kattenbak', zoals jongens van die leeftijd plegen te zeggen, ontmoet hij een tweede markante figuur uit de gereformeerde Edese historie! Zijn naam is Willem Jansen, een eenvoudige boerenman uit de Maanderbuurt, aan wie de Gereformeerde Kerk veel te danken heeft. Bijna 25 jaar heeft hij deze gemeente als ouderling gediend, met grote trouw en inzet. Geen kerkdienst, geen kerkenraadsvergadering sloeg hij over. Steeds zag men hem met zijn wit-geschuurde klompen - de pet wat schuin op het hoofd - richting dorp lopen om daar zijn ambtswerkzaamheden te verrichten. Soms viermaal in de week. En catechisatie geven dat hij kon! Door zijn goede orde en snedige antwoorden wist hij steeds weer de jeugd te boeien. Evert leert veel van deze eenvoudige man, begiftigd met geloof en levenswijsheid..

Hoe vergaat het Evert, die volwassen wordt maar nog slechts dooplid is van de Gereformeerde Kerk? Het is een situatie die in deze jaren als ongepast wordt ervaren. Wanneer het gezin Edenaar huisbezoek krijgt van twee ouderlingen, wordt niet alleen geïnformeerd naar het kerkelijk meeleven en geloofsleven van moeder, maar ook Evert krijgt een beurt. "Waarom ben je nog steeds geen belijdend lid?" Op deze rechtstreekse vraag van de ouderling mompelt Evert iets over weinig tijd hebben en niet zo goed kunnen leren. Het mag hem niet baten. De ouderlingen dringen er zeer op aan dat hij de belijdeniscatechisatie bij ds. Mulder zal gaan volgens. Evert weet: als ik het niet doe, komen ze er volgend jaar bij het huisbezoek zeker op terug.

Onze Evert is echter voorzichtig. Hij vraagt eerst eens aan bekenden wat er op de belijdeniscatechisatie van de deelnemers wordt verwacht. Hij schrikt van de antwoorden. Ds. W. Mulder maakt namelijk zeer veel werk van zijn catechisaties. Hij laat hele stukken van de catechismus - of een samenvatting ervan, het Kort Begrip - uit het hoofd leren. Op de laatste avond word je zelfs in een voltallige kerkenraadsvergadering gedurende twee uur ondervraagd, zo wordt hem verteld.

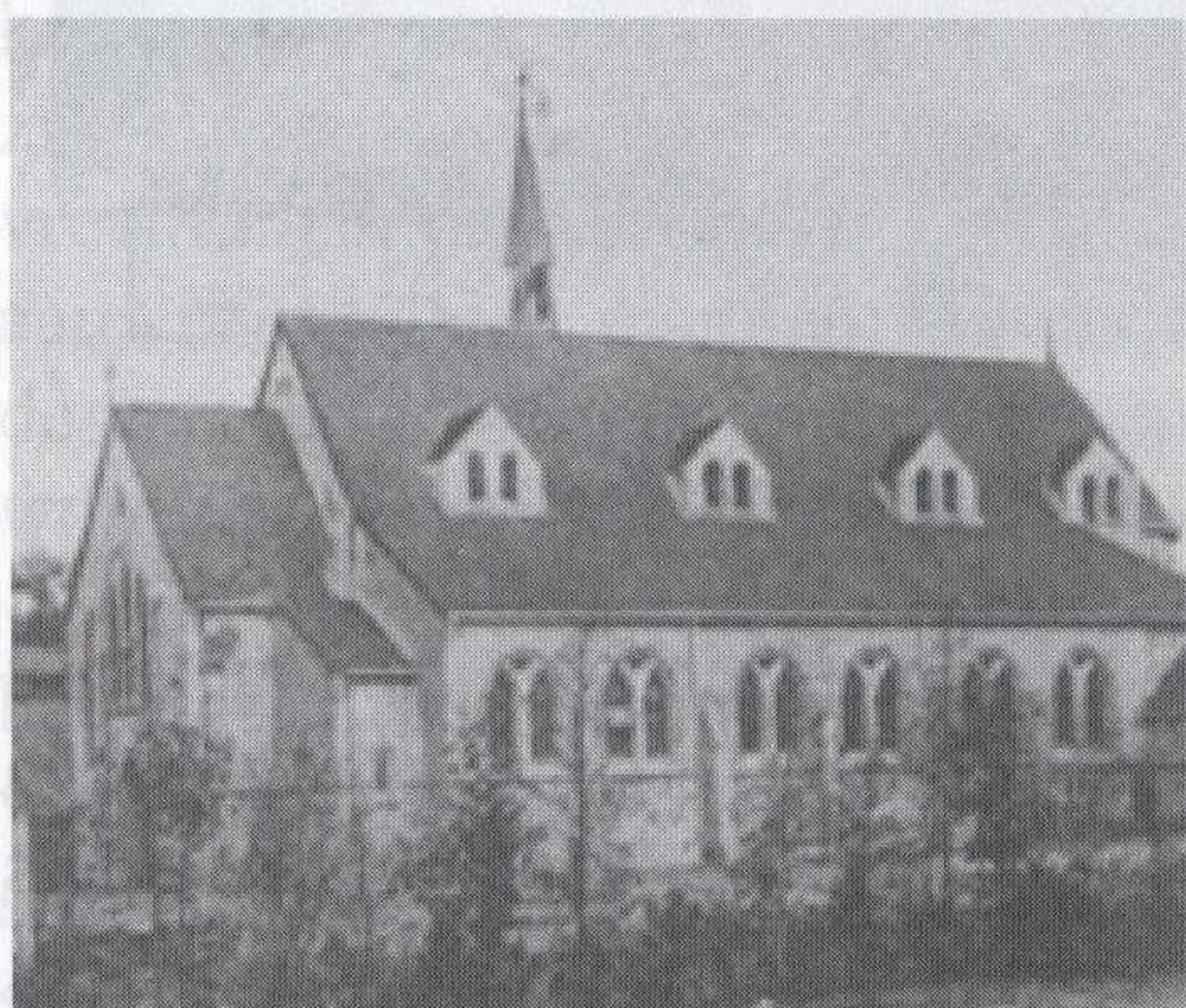
Wat gemakzuchtig van aard, heeft Evert zijn beslissing al genomen. Dit is niets voor hem. Dan desnoods maar eens een andere kerk zoeken.

Evert krijgt roomse vrienden

In een bepaalde periode van zijn leven bezorgt Evert zijn moeder nog meer zorgen. Zij waarschuwt hem dringend voor het 'roomse gevaar', maar het mag niet baten. Evert wordt zelfs door zijn rooms-katholieke makkers in contact gebracht met pastoor Padberg. Moeder begrijpt niet hoe haar jongen zoiets kan doen. Terwijl

toch de verhouding tussen protestanten en katholieken in het Ede van die tijd al-
lerminst vriendelijk te noemen is.

In voorgaande eeuwen woonden er nauwelijks katholieken in Ede. Dit veranderde, toen in 1906 de kazernes gebouwd werden en veel militairen uit Brabant en Limburg hier hun intrek namen. Reeds in datzelfde jaar werd - sinds eeuwen - in Ede weer een mis gelezen. In 1913 kreeg Ede een 'bouwpastoor', F.A.R. Padberg. Met grote ijver begaf hij zich aan het werk, ging overal in het land 'bedelpreken' houden, om maar geld bijeen te zamelen voor kerkbouw. Toen in 1914 de mobilisatie werd afgekondigd, werd de taak van Padberg nog aanzienlijk verzwaard. Hij werd ook benoemd tot aalmoezenier. Onder zijn bezielende leiding werd een noodkerk gebouwd aan de Stationsweg, in 1921 vervangen door een prachtig kerkgebouw, gewijd aan de heilige Antonius van Padua. Deze kerk werd tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoest. Pastoor Padberg overleed op 46-jarige leeftijd. Men zei van hen: Hij heeft zich dood gewerkt voor zijn parochie.

Oorspronkelijke R.K.kerk aan de Stationsweg

Welnu, met deze inspirerende geestelijke komt de jonge Evert in aanraking. Hij vraagt hem honderd-uit over het rooms-katholieke geloof, waarover hij op school en soms ook in de kerkdienst nogal negatieve dingen heeft gehoord. Een enkele keer bezoekt hij ook - samen met zijn vrienden - de Antoniuskerk. Nee, Evert wordt niet rooms. Dat is voor hem een brug te ver. Maar hij bewondert Padberg wel, in het bijzonder om diens sociale bewogenheid.

Over de sociale bewogenheid van de pastoor ontwikkelt zich een gesprek tussen Evert

en zijn katholieke vrienden. Ze vragen hem: "Wat doet bij jullie, protestanten, de kerk voor arme mensen?" Evert vertelt:

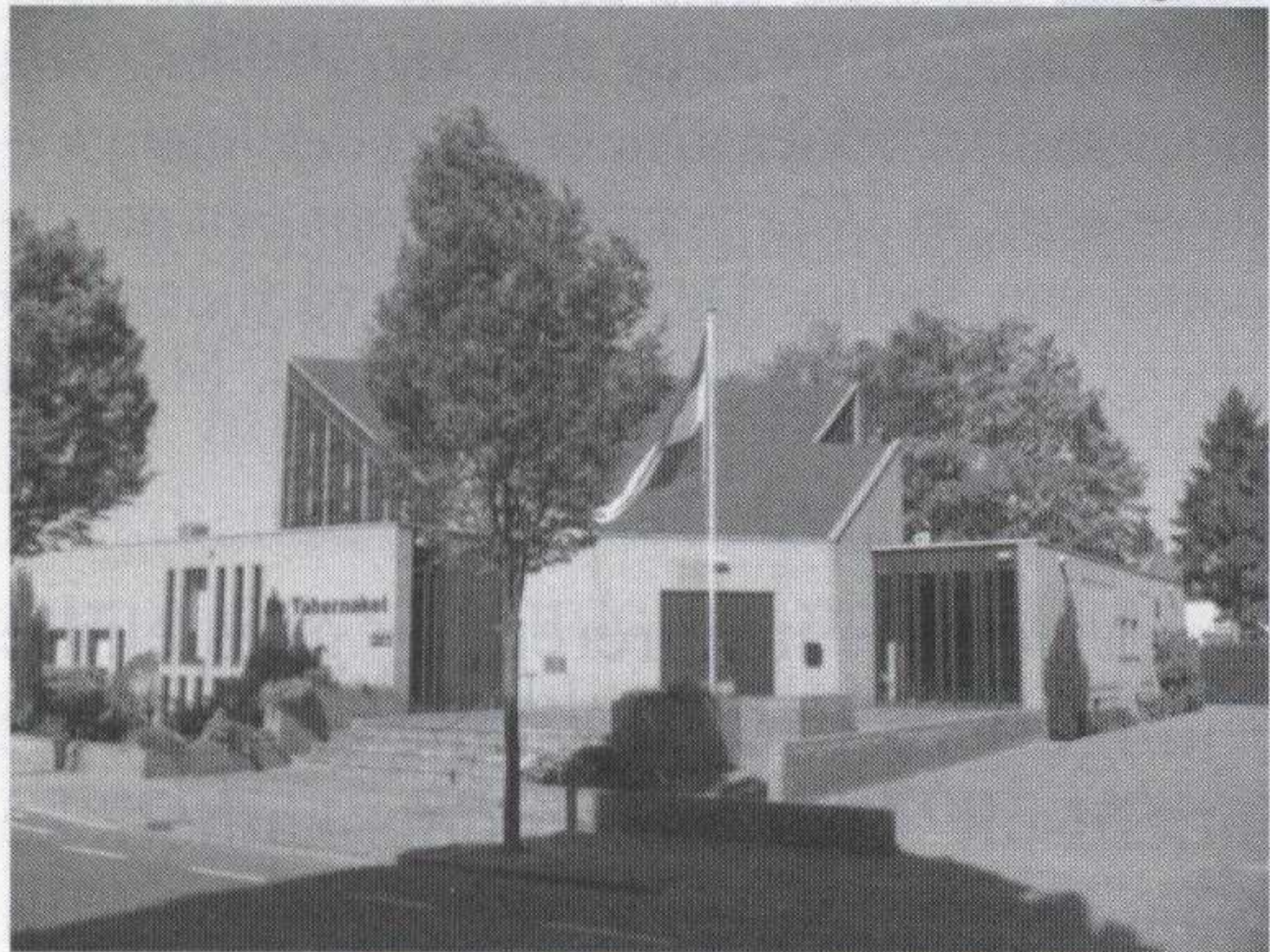
Toen ons gezin nog bij de Hervormde Kerk behoorde, kreeg mijn moeder als weduwe wekelijks 'bedeling' van de hervormde diakenen. Vijf gulden in de week. Nee, ze kwamen het niet brengen, maar je moest het op een bepaalde dag en uur ophalen in de kerk. Iedereen in de buurt kon dan zien: "Hé, die en die wordt ook bedeed!" En tijdje kon je de wekelijkse ondersteuning ophalen bij de slager, die diaken was. Moeder stuurde mij er vaak op uit, omdat ze zichzelf een beetje schaamde. Ik kwam dan in de winkel en zodra ik aan de beurt was, sneed de slager een stuk spek af dat ik gratis mocht meenemen. Ik kreeg zelfs nog vijf gulden toe. Goed bedoeld, maar iedereen in de winkel kon het zien en horen. Ik maakte maar vlug dat ik de winkel uit kwam.

Toen we gereformeerd werden, brachten de diakenen de bedeling keurig bij ons thuis. Maar vaak ontving moeder geen geld dat ze zelf kon besteden. Ze kreeg bonnen, die ze dan bij gereformeerde winkeliers kon besteden. We moeten ook denken aan de 'huisgenoten van het geloof', zo was de redenering. Soms lieten de

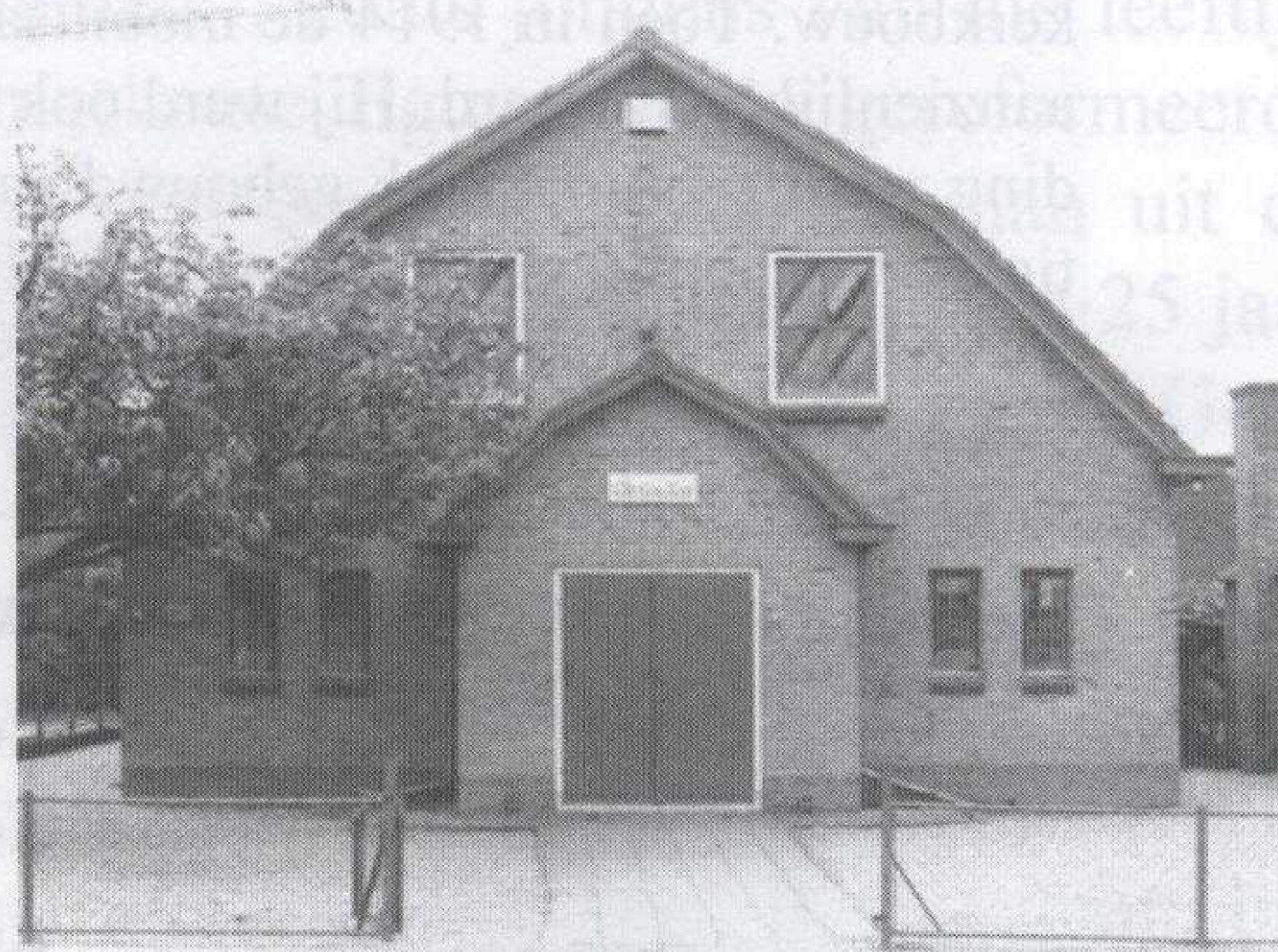
diakenen merken dat zij het bedrag maar met moeite konden missen. Onze diaconie is arm, zo hoorden we telkens. Ook dat was niet fijn, al was moeder wel dankbaar voor de geboden hulp.

Evert krijgt verkering met een christelijk-gereformeerd meisje

De gesprekken met de pastoor en de roomse vrienden houden plotseling op. De oorzaak is: Evert wordt verliefd. Hij vindt een lieve 'vriendin', maar ze komt uit

De huidige Chr. Gereformeerde kerk

De zogenaamde Keukenkerk

een streng christelijk-gereformeerd gezin. Haar is op catechisatie nog geleerd: "Rome... pas op! Dat is de antichrist". (Tegenwoordig is een dergelijk oordeel geen gemeengoed meer bij de meeste protestanten). Voor Evert zit er echter niets anders op dan te kiezen: of de contacten met de pastoor verbreken of zijn meisje verliezen. Voor een verliefde jongeman geen moeilijke keus.

Zoals reeds vermeld, komt de Christelijke Gereformeerde Kerk, via de Afscheiding van 1834, voort uit de Nederlandse Hervormde Kerk. In Ede was echter nog lange tijd geen christelijk-gereformeerde activiteit waar te nemen. De enkele inwoners die tot dit kerkgenootschap behoorden, kerkten in Veenendaal.

Nadat in 1914/15 reeds enkele samenkomsten belegd waren in het Volkskoffiehuis, begon men in 1923 met acht gezinnen aan een eigen kerkelijk leven. Eerst waren er door-de-weekse kerkdiensten in Ons Huis, die soms wel door 120 mensen bezocht werden. Velen van hen waren hervormd, gingen op zondag naar hun eigen kerk, maar ze hoorden op een andere dag nog graag een bevindelijke preek extra.

De acht gezinnen kochten vervolgens met bekwame spoed een stuk grond aan de Bergstraat en nog in hetzelfde jaar 1923 verrees daar een kerkgebouwtje, de huidige moskee aan de Driehoek. Eén ding ontbrak echter aan dit bedehuis: een naam. Nu, daar wist de Edese gemeenschap gauw raad op! Eén van de christelijk-gereformeerde initiatiefnemers was van beroep varkenshandelaar. Welnu, weldra heette het gebouw in de volksmond 'de keukenkerk'. Een eigen gebouw, waarin men tenminste ook op zondag diensten kon gaan houden.

Ook Evert zien we, gearmd met zijn meisje, naar dit nieuwe kerkje lopen. De entourage bevalt hem maar matig. Toch heel iets anders dan de Oude Kerk of de Noorderkerk, denkt hij. Zijn speurend oog ontdekt een karige meubilering, een tweedehands harmonium, een ijzeren kolenkachel, enkele warme stoven en een eenvoudige lessenaar voor de voorlezer. Bovendien is er op zondag meestal geen predikant beschikbaar. Ook nu is er 'leesdienst'. De kerkdienst wordt geleid door een ouderling, die een preek uit de zeventiende of achttiende eeuw voorleest, van de hand van één van de zogenaamde 'oude schrijvers'. Om zich heen ziende, merkt Evert ook op dat de kerk lang niet vol is. Slechts een dertigtal mensen, bestaande uit eigen gemeenteleden, is 'onder het Woord' gekomen. Voor een leesdienst hebben anderen blijkbaar geen belangstelling.

Toch houden de acht christelijk-gereformeerde gezinnen het vol. Hoewel de kas leeg is, gaan ze met moed en vertrouwen dominees beroepen. Het gevolg laat zich raden: bedankjes! Totdat ds. Hendriksen wordt beroepen! Het begint al vreemd met dat beroep. Er wordt een ledenvergadering belegd. Tien personen zijn aanwezig, alleen mannen, want slechts 'manslidmaten' hebben stemrecht. Helaas, de tien uitgebrachte stemmen staken. Dan wordt tenslotte het lot geworpen en wordt ds. Hendriksen aangewezen. Men wacht in spanning af.

Ds. Hendriksen neemt inderdaad het beroep aan! Hij is de enige Edese predikant die bij zijn komst zelf een preekstoel en een orgel meebrengt. Hij is een 'bevindelijke' spreker, die veel voor de jonge gemeente heeft betekend. Na zijn komst sluiten velen zich bij de gemeente aan. Ook alle geldelijke zorgen worden beschaamd. Als Hendriksen na vier jaar vertrekt, heeft de kerkenkas slechts een tekort van honderd gulden. Geen probleem: nog in dezelfde vergadering waarin dit wordt geconstateerd, trekken enkele leden hun portemonnee. Weg schuld!

Met deze predikant maakt Evert Edenaar grondig kennis. Zijn meisje zegt: "Evert, jij hebt nog nooit belijdenis afgelegd. Dat gaat niet goed. Daarmee krijgen we moeilijkheden, als we later een baby willen laten dopen. Bij ons moet je belijdend lid zijn, eer je als ouders de doopvragen mag beantwoorden". "Hoe moet dat dan", vraagt Evert met enige tegenzin. Het antwoord van zijn geliefde is duidelijk: "We gaan samen naar de belijdeniscatechisatie en dan word jij ook lid van onze kerk". Evert zucht een keer, maar gaat het geloofsonderwijs van ds. Hendriksen volgen. Een aardige man, vindt hij.

Evert komt echter aan het daadwerkelijk belijdenis-doen niet toe. Halverwege de catechisatie wordt hij aangesproken door ouderling Brand, een prominent lid van de christelijke gereformeerde kerkenraad.

De heer P. Brandt behoorde tot de initiatiefnemers van de kerkdiensten in 1923. Hij was een wat dominante man, een 'baasje' zagezegd. De gemeente had echter veel aan hem te danken. Hij fungeerde bijna 25 jaar met grote liefde en trouw als ouderling, gaf al zijn vrije tijd aan de kerkgemeenschap en sprong ook telkens bij wanneer zijn kerk geld of een goedkope hypotheek nodig had. Tot op

hoge leeftijd leidde hij de leesdiensten. Op dit punt kwam er kritiek. Blijkbaar kon de gemeente hem niet goed meer verstaan. Diep gekrenkt legde hij toen zijn ambt neer.

Deze begaafde broeder-ouderling spreekt Evert aan over diens zondagsheiliging, een zaak waarop de christelijk-gereformeerden bijzonder letten in de jaren twintig. Evert moet namelijk zo nu en dan op zondag werken bij de spoorwegen. Dit valt niet te combineren met het afleggen van geloofsbelijdenis, zo vertelt Brand hem namens de hele kerkenraad. Het wordt dus opnieuw kiezen of delen.

Evert is een driftig mannetje. Hij wordt boos, kan zich niet meer beheersen en spreekt harde woorden aan het adres van de ouderling, die ook maar gestuurd is door de kerkenraad. Het heeft vergaande gevolgen. Evert verlaat de gelederen van de Christelijke Gereformeerde Kerk en zijn verkering raakt uit. Waar vindt hij echter een nieuw kerkelijk onderdak?

Evert maakt hier kennis met uitoefening van de kerkelijke tucht. Dat was geen specifieke christelijk-gereformeerde aangelegenheid, maar soortgelijke voorbeelden van tuchtuitoefening vinden we in de annalen van de Hervormde Gemeente en de Gereformeerde Kerk in Ede uit die tijd. Het woord 'tucht' stamt af van het oud-Hollandse woord 'tijen', in de betekenis van trekken. Het is dus positief bedoeld: behoud van de zondaar en herstel van de geschonden gemeenschap. In de praktijk werkten tuchtmaatregelen vaak vervreemdend in plaats van trekkend. Evert is hiervan een duidelijk voorbeeld.

Evert wordt bijna Luthers

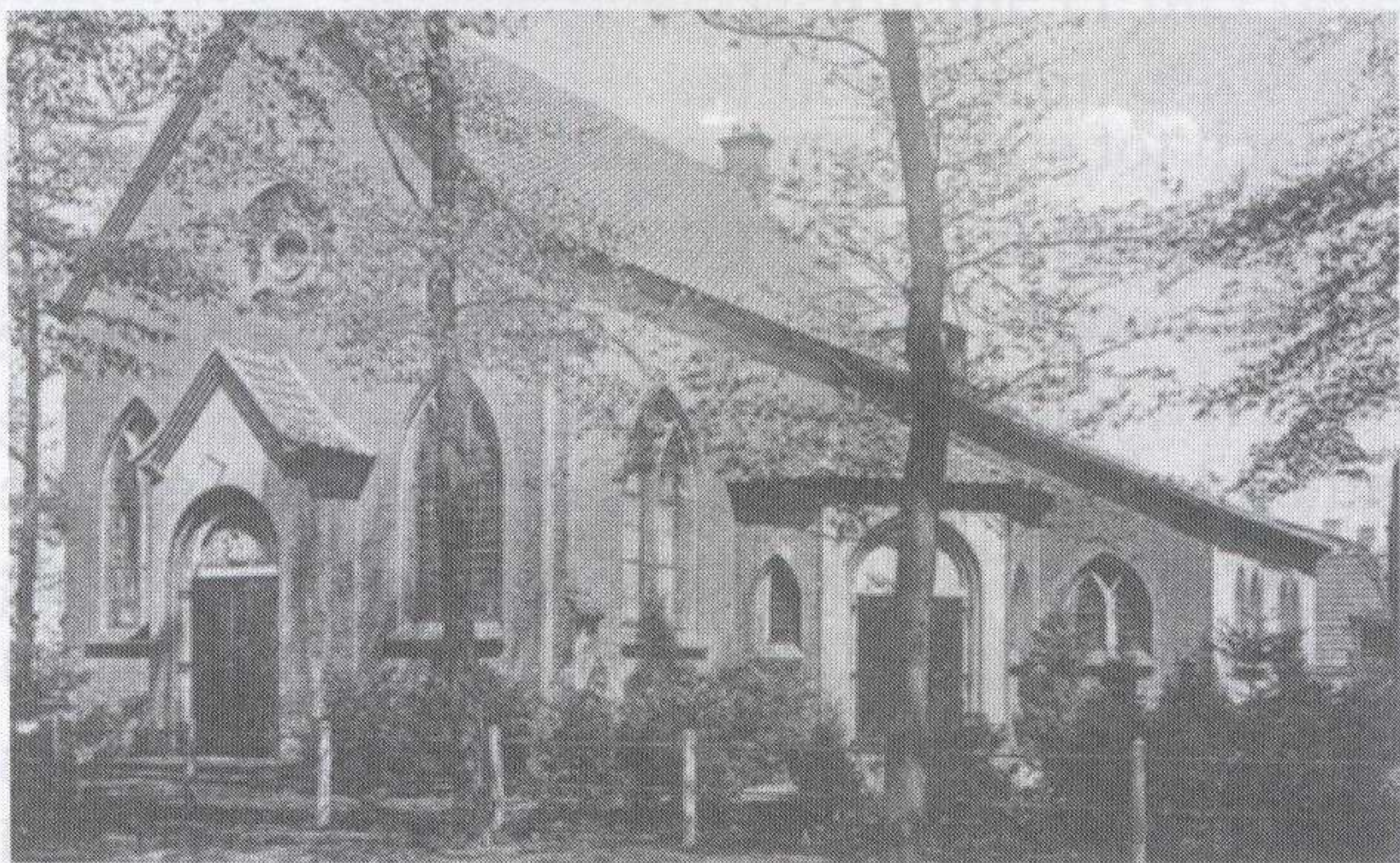
Teleurgesteld blijft Evert enige maanden op zondag thuis. Kerk en kerkdienst, het hoeft voor hem even niet meer. Hij heeft er echter toch geen vrede mee en spreekt er vertrouwelijk over met een collega. Deze heeft een goed advies: "Man, je moet naar de Lutherse kerk gaan! Fijne kerkdiensten, niet zo zwaar. Je begrijpt wel wat ik daarmee bedoel. En aan tucht doen ze daar niet". Net wat voor mij, denkt Evert en begeeft zich de volgende zondag richting Beukenlaan. Je kunt er alleen op zondagochtend terecht, had de collega nog gezegd. Twee keer per zondag naar de kerk vinden ze daar niet nodig. Zo nadert hij het mooie, in 1918 gebouwde en later sterk vergrote lutherse godshuis.

Wie vóór 1913 een Lutherse kerkdienst wilde bijwonen moest daarvoor helemaal naar Arnhem. In Ede woonden slechts een paar volgelingen van Maarten Luther. Dat veranderde enigszins toen de militairen in Ede kwamen. Met toestemming van de kerkenraad uit Arnhem gingen toen twee Edese heren, Berger en Meijer, lutherse kerkdiensten beleggen in het Prot. Chr. Militaire Tehuis. Het aantal kerkgangers groeide langzaam maar zeker en in 1918 kon een kerkgebouw met 150 zitplaatsen in gebruik worden genomen. Het is de huidige Lutherse kerk, maar toen nog geen kruiskerk, geen torenspits en geen zwaan daarop. Dat kwam pas in 1936.

Die kerkbouw was een teken van vertrouwen in de toekomst, daar er op dat moment nog maar 19 personen als luthers lid stonden ingeschreven. Je kon als niet-lutheraan 'begunstiger' worden, tegen betaling van f 1,50 per jaar. Ook dat waren er nog maar 32. Opmerke-

lijk is dat deze kerkgemeenschap de eerste 33 jaar geen kerkenraad en geen dominee heeft gehad. Men was slechts een afdeling van het "Nederlandsch Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending". Een bestuur regelde in Ede de zaken.

Zodra Evert het kerkgebouw betreedt, wordt hij getroffen door prachtig orgel-spel. Hij ontdekt al gauw dat kerkmuziek en zingen een belangrijk onderdeel vormen van de lutherse eredienst. De verkondiging van het Evangelie geschiedt niet

alleen door de preek, maar niet minder door muziek en zang. Als hervormden en gereformeerden uit de kerk komen, zeggen ze dikwijls: "Het was een goeie preek". Lutheranen zeggen: "Het was een fijne dienst". De nadruk ligt op het geheel van de liturgie, die uitvoeriger is dan Evert van huis uit gewend is.

Oorspronkelijke Lutherse kerk

Het tweede wat hem opvalt is: Hier worden niet alleen psalmen, maar ook gezangen gezongen! Dat was hij op zijn zwerftocht door de Edese kerken nog niet tegengekomen. Tevens duurt de preek minder lang. De dominee spreekt minder over zonde en vergeving, maar benadrukt meer het leven als christen. Lutheranen hebben een blij geloof, zeggen ze zelf.

Het meest verwondert Evert zich echter als hij om zich heen kijkt. Hij ziet namelijk tientallen hervormde gezichten. Wat is hier aan de hand? Weldra wordt het hem uit enkele gesprekken duidelijk. Het betreft hier hervormde kerkleden die de gang van zaken in hun eigen gemeente wat te strak, te behoudend vinden. Ze willen graag eens een gezang zingen en verlangen er naar dat ook eens een 'confessioneel' predikant de kansel in de Oude Kerk mag beklimmen. De kerkenraad, behorend tot de Gereformeerde Bond, meent dit op principiële gronden te moeten afwijzen. Daarom wijken heel wat hervormden op zondag als 'asielzoekers' uit naar het lutherse kerkgebouw, waar men dikwijls een hervormde gastpredikant uitnodigt. Een hoogtepunt is voor Evert en voor velen met hem de kerstnachtdienst in de Lutherse kerk. Als eerste van de protestantse kerken in Ede beginnen de luthersen er mee in 1947. Het blijkt een 'gat in de markt' te zijn. Van alle kanten stromen de mensen toe, uit verschillende kerken afkomstig. De kerk puilt uit. Sommige mensen zitten gewoon op de vloer. Op het laatst komt het zover dat op last van de brandweer de deuren tien minuten voor aanvang van de dienst moeten worden gesloten.

Evert Edenaar geniet zo van de lutherse kerstnachtdienst, dat hij overweegt om zich maar bij deze kerk aan te sluiten. Hij wendt zich tot de voorzitter van het be-

stuur en vraagt: "Kan ik misschien huisbezoek ontvangen? Ik heb wat te bespreken".

De voorzitter kijkt wat bedenkelijk en antwoordt: "Ik wil wel bij u langs komen, maar echt huisbezoek doen we in onze gemeente nog niet. Sommige gemeenteleden klagen er over, maar we hebben nog geen dominee en geen ouderlingen. Ds. Snijders uit Arnhem, die hier een halve dag per week zieken bezoekt, heeft ook geen tijd. Wij, bestuursleden, leggen alleen maar 'propagandistische' bezoeken af".

Het gesprek met de voorzitter, dat toch tot stand komt, resulteert er in dat Evert zich voorlopig slechts laat inschrijven als 'begunstiger' van de Lutherse Kerk. Hij kan dan altijd nog zien of hij te eniger tijd door het doen van belijdenis echt luthers kerklid kan worden. Zover is hij nu nog niet. Hij is ook nooit zover gekomen...

Op zondag 29 juni 1948 vindt er namelijk iets bijzonders plaats. De kerk aan de Beukenlaan is overvol. In een feestelijke dienst, geleid door de president van de lutherse synode, wordt er in Ede een officiële lutherse gemeente geïnstitueerd. Een week later worden negen kerkenraadsleden verkozen. Evert, natuurlijk ook aanwezig in deze kerkdienst, constateert hoe blij de gemeenteleden zijn. Nu geen afdeling van een Genootschap meer, maar eindelijk op eigen benen! Niet lang daarna krijgt de Evangelisch-Lutherse Gemeente ook een eigen predikant, ds. W.F. ten Rouwelaar.

Spoedig volgt echter een teleurstelling. Nu er een echte lutherse gemeente is ontstaan, blijven de meeste hervormde kerkgangers weg. "Wij zijn toch niet luthers", zo redeneren zij. Ze kloppen opnieuw op de deur van de hervormde kerkenraad en vragen: "Geef ons een legitieme plaats in uw gemeente". De kerkenraad meent opnieuw niet op dit verzoek te mogen ingaan. Dan gaan deze hervormde 'asielzoekers' zelf een zogenaamde Evangelisatie vormen, waaruit later de hervormde Taborgemeente zal voortkomen. Achteraf bezien is de lutherse gemeente dus de bakermat geweest van de huidige Taborgemeente.

Evert wordt vrijgemaakt en zeer actief

"Wij zijn de ware kerk". Het is een buurman, die deze gewichtige woorden met overtuiging uitspreekt. Evert, nieuwsgierig als hij is en altijd bereid om de dingen te onderzoeken, luistert aandachtig. De ware kerk... daar moet hij meer van weten! "Hoe is de naam van deze kerk?" Buurman antwoordt kort maar krachtig: "De Gereformeerde Kerk. O ja, ter wille van de postbode voegen we er tussen haakjes aan toe: vrijgemaakt. Maar wij zijn de echte gereformeerden".

De VRIJMAKING kwam voort uit een scheuring binnen de Gereformeerden Kerken in Nederland. Op de achtergrond speelde een al jaren voortslepend geschil over de betekenis van de doop. Onder leiding van professor K. Schilder rees fel verzet tegen de wijze waarop de gereformeerde synode in deze zaak de kerkorde hanteerde. Dit was in flagrante strijd met artikel 31 van deze kerkorde, zo meende men. Toen midden in de Tweede Wereldoorlog de inmiddels ondergedoken Schilder ook nog werd afgezet, kwam het in 1944 tot een breuk. Talrijke plaatselijke kerken of delen daarvan onttrokken zich aan het gezag van de

gereformeerde synode en vormden zo een nieuw kerkgenootschap. Omdat men zich de ware voortzetting van de Gereformeerde Kerk achtte, werd deze naam gehandhaafd. Vaak werd hieraan toegevoegd de woorden 'onderhoudende artikel 31'. Het gevolg was dat de volksmond hen vaak 'artikel-eenendertigers' noemde.

Zich 'vrijgemaakt' voelend van een dwalende kerk en synode, gingen kerkenraden en gemeenteleden met grote ijver aan het werk. In korte tijd hadden ze een organisatie van de grond getild die er niet om loog. Eigen scholen, een eigen vakorganisatie, een eigen politieke partij, een eigen krant, enzovoort. Er was een diepe liefde voor hun kerkgemeenschap, waarvan in de begintijd velen overtuigd waren dat dit de enige ware kerk was. Wie gehoorzaam was aan Gods gebod, behoorde zich bij haar te voegen. De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat anno 2008 velen dit standpunt niet meer zo stringent huldigen.

De volgende zondag is Evert al vroeg uit de veren. Hij gaat met de buurman mee naar het witte kerkje van de Nederlandse Protestantenvbond aan de Ercalaan, voor enkele uren per week gehuurd door de vrijgemaakt-gereformeerden. Voor het eerst zullen ze daar het heilig avondmaal vieren. Aangekomen bij het kerkgebouwtje, schrikken de kerkgangers zich een ongeluk. Ze zien een bord, door onbekenden geplaatst, waarop met grote letters geschreven staat: "Hier vergaderen de dwarskoppen".

Dwarskoppen of niet, Evert gaat naar binnen, waar hij zeer vriendelijk wordt ontvangen. Tijdens de bediening van het heilig avondmaal neemt hij aan de tafel niet plaats. Hij is immers geen belijdend lid, hetgeen ook in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) een voorwaarde voor deelname is. Tot zijn verbazing ziet de van-huis-uit hervormde Evert echter dat, met uitzondering van de kinderen, hoege-naamd alle aanwezigen van het sacrament gebruik maken. Dat was in mijn jeugd toch wel heel anders, denkt hij.

Het komt zover dat Evert zijn schroom overwint en voor de tweede maal in zijn leven een belijdeniscatechisatie bezoekt. Ditmaal rondt hij het wel af en doet met overtuiging belijdenis in een kerkdienst, geleid door zijn vriend Roukema. Dan volgen de ontwikkelingen elkaar snel op. Een jaar later wordt Evert voor ouderling 'op tal gezet'. Uit een dubbeltal mag dan de gemeente kiezen... en zie, Evert krijgt verreweg de meeste stemmen. Enkele weken later zien de kerkgangers de nieuwe ouderling voor 't eerst in de kerkenraadsbank plaatsnemen.

Evert wordt 'buitenverbander', maar blijft vrolijk orthodox

In het midden van de jaren zestig slaapt ouderling Edenaar minder goed. Binnen de landelijke kerk heerst grote onrust, die zich ook laat voelen in vrijgemaakt Ede. De oorzaak is de reeds eerder genoemd overtuiging: 'Wij zijn de ware kerk en iedere gelovige behoort zich bij ons te voegen'. Deze geloofsvisie wordt al in de jaren zestig niet meer zo stringent aangehangen. Overal in het land komen er kerkleden die weer met de 'synodale' Gereformeerde Kerken in gesprek willen komen

of zelfs een eventuele hereniging geboden achten. Het geeft spanningen in vele gemeenten. Bezwaarschriften vliegen over en weer.

In Ede is de kerkenraad aanvankelijk nog eenstemmig. Met bewonderenswaardig geduld tracht men de gemeente bijeen te houden. Vergadering na vergadering wordt belegd. Langzaam maar zeker worden echter ook de verhoudingen binnen de kerkenraad scherper en krijgt het onderling vertrouwen een flinke deuk.

De kruik gaat zolang te water tot zij barst. In 1968 is het zover. De concrete aanleiding is een landelijk verschenen Open Brief.

In de OPEN BRIEF van 31 oktober 1966 werd steun betuigd aan ds. A. van der Ziel uit Groningen, die door de vrijgemaakte synode was afgezet om dat hij - tegen de zin van zijn kerkenraad - in gesprek was gegaan met synodaal-gereformeerden ter plaatse. De Open Brief, ondertekend door 25 personen, verzette zich tegen de ware-kerk-gedachte. De verschijning van deze brief leidde tot een breuk in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Ongeveer 29.000 leden raakten buiten het verband van deze kerk, onder wie bijna een derde deel van het predikantencorps.

In de gemeente te Ede ontstaat grote consternatie, als blijkt dat hun predikant Roukema ook tot de ondertekenaars van de Open Brief behoort. Het leidt anderhalf jaar tot emotionele discussies binnen de kerkenraad. Op 27 mei 1968 breekt de gemeente in tweeën. Drie ouderlingen verlaten dan de kerkenraadsvergadering, na alle medebroeders nog een hand gegeven te hebben. Buitengekomen begeven ze zich naar het huis van de scriba en zetten daar gedrieën de kerkenraadsvergadering voort. Hun eerste besluit is, dat de kerkenraad voortbestaat in de vergadering van deze drie ouderlingen. Met andere woorden: zij achten zich de ware voortzetting van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) te Ede. Een derde deel van de gemeentelieden volgt hen hierin.

Het gebouw van het Leger des Heils en de voormalige Jeugdkapel, thans in gebruik bij de Ned. Gereformeerde Kerk

Het pleit wordt beslecht door de hogere kerkelijke organen. Na enige procedures wordt ds. Roukema uit de vergadering van de classis weggestuurd. Hij en zijn volgelingen - tweederde deel van de gemeente - komen buiten het landelijk verband van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) te staan. De volksmond noemt hen en leden van soortgelijke gemeenten al spoedig 'buiten-verbanders'. Pas veel later zullen zij de naam Nederlands Gereformeerd aannemen. In elk geval had Ede er weer een kerkgenootschap bij.

De vrijgemaakte kerkenraad onder leiding van de drie ouderlingen zit aanvankelijk met forse moeilijkheden: geen kerkgebouw, geen dominee, een sterk verminderd ledental. Toch wordt met grote moed het herstel aangepakt. Voor de kerkdiensten krijgt men gastvrijheid bij de christelijk-gereformeerden, in hun toenmalige kerk aan de Driehoek. Later wordt een gebouw aangekocht aan de Verlengde Maanderweg, waar nu het Leger des Heils haar home heeft. Men krijgt weer een eigen dominee, ds. H.J. Venhuizen. En thans heeft men de beschikking over een prachtig kerkgebouw, de "Ontmoetingskerk" aan de Proosdijweg, waarin elke zondag vier kerkdiensten worden gehouden. Zo groot is de toeloop van kerkgangers. Evert blijft ds. Roukema trouw en dient als ouderling nog enkele jaren de 'buiten-verbandse' gemeente. Deze gemeente kan na de breuk gebruik blijven maken van het kerkje van Protestantenvond. Als ook deze gemeente groeit en groeit, wordt dit onderkomen te klein. Vervolgens 'kerkt' men dan in de wat grotere Lutherse Kerk. Als ook dit geen soelaas meer biedt, wordt de gereformeerde Jeugdkapel aan de Proosdijweg aangekocht. Het gebouw krijgt een nieuwe naam: "Proosdijkerk". Ook dit kerkgebouw bergt wekelijks een steeds weer toenemend aantal kerkgangers. Vanwaar de aantrekkingskracht van deze gemeente? Is het misschien omdat zij zichzelf aanduidt als 'vrolijk orthodox'?

Evert komt thuis

Over de verdere lotgevallen van Evert Edenaar kunnen we kort zijn. Zodra hij met pensioen is, gaat hij wonen in het appartement voor oudere bewoners, "De Hoge Kraats" in de wijk Veldhuizen.

En zie, dan gebeurt iets wat niemand meer had verwacht! Hij komt daar in contact met een medebewoonster, ook al wat op jaren. Het 'klikt' tussen die beiden wonderwel. Er is maar één moeilijkheid: Everts aanstaande vrouw is hervormd. Onze Evert, zwerver als hij nu eenmaal is, tilt er niet zo zwaar aan. Dan maakt hij nogmaals een kerkelijke overstap. Zo wordt hun huwelijk kerkelijk ingezegend in de hervormde Oude Kerk. Achteraf zegt de bruidegom: "Het gaf me het gevoel dat ik eindelijk toch weer thuis kwam".

Een sprookje eindigt altijd met de regel: "En zij leefden nog lang en gelukkig". Voor Evert gaat dit helaas niet op. Niet lang na zijn huwelijk wordt hij ongeneeslijk ziek. Moedig en in het geloof gaat hij de laatste etappe van zijn lange levensweg. In die jaren is in de wijk Veldhuizen als hervormd predikant werkzaam een zekere dominee Van 't Veld. Hij begeleidt als pastor Evert tijdens diens ziekte en leidt de

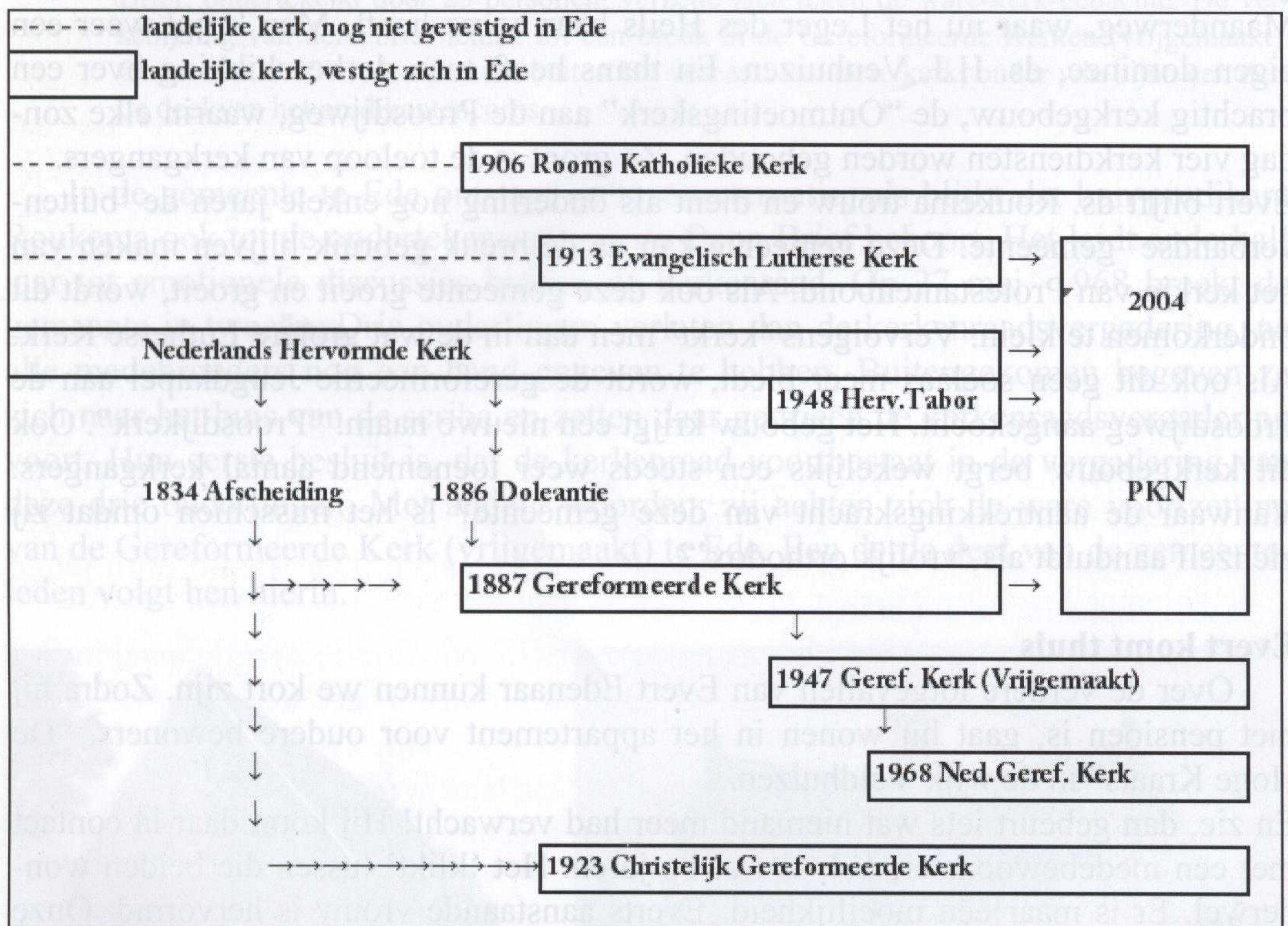
begrafenis. In de aula van de begraafplaats aan de Asakkerweg zijn mensen uit zeven Edese kerken aanwezig. Overeenkomstig de wens van de overledene zingen ze het lievelingslied van Evert Edenaar: *Gij die gelooft, verheugt u samen*.

Zo eindigt het leven van Evert Edenaar. Dan is het in diepe zin waar: “Een zwerver is Thuis gekomen.”

Bronnen :

T. van 't Veld, *De kerk als moeder. Kerken en geloofsgemeenschappen in Ede in de twintigste eeuw*, deel I en II, (Ede 2000 en 2004).

T. van 't Veld, “Kom ga met ons”, themanummer van *De Zandloper. Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede*, 1998-I, voor een uitvoerige beschrijving van de kerkdiensten in Ede omstreeks 1900

Herkomst van bovengenoemde kerken in Ede

Ziekenbarakken, 100 jaar oud

Kees van Lohuizen

Dankzij ijverig speurwerk van Evert Somer zijn wij meer te weten gekomen over de twee houten woningen die aan de Van Heutzlaan staan, verscholen achter het bejaardencentrum De Klinkenberg. Een gesprek met een daar thans wonend echtpaar verhelderde nog meer.

Bewoning vindt plaats sinds 1956; eerst door burgerpersoneel van de Geneeskundige Dienst en vanaf 1961 door dat van de Genie. De huidige bewoners van één van de woningen wonen er sinds 1961. Men woont er heerlijk rustig op een plekje dat slechts bij weinigen bekend is.

Een buitenstaander vraagt zich af hoe die woningen er zijn gekomen en wat er gaat gebeuren als De Klinkenberg nog eens wil uitbreiden?.

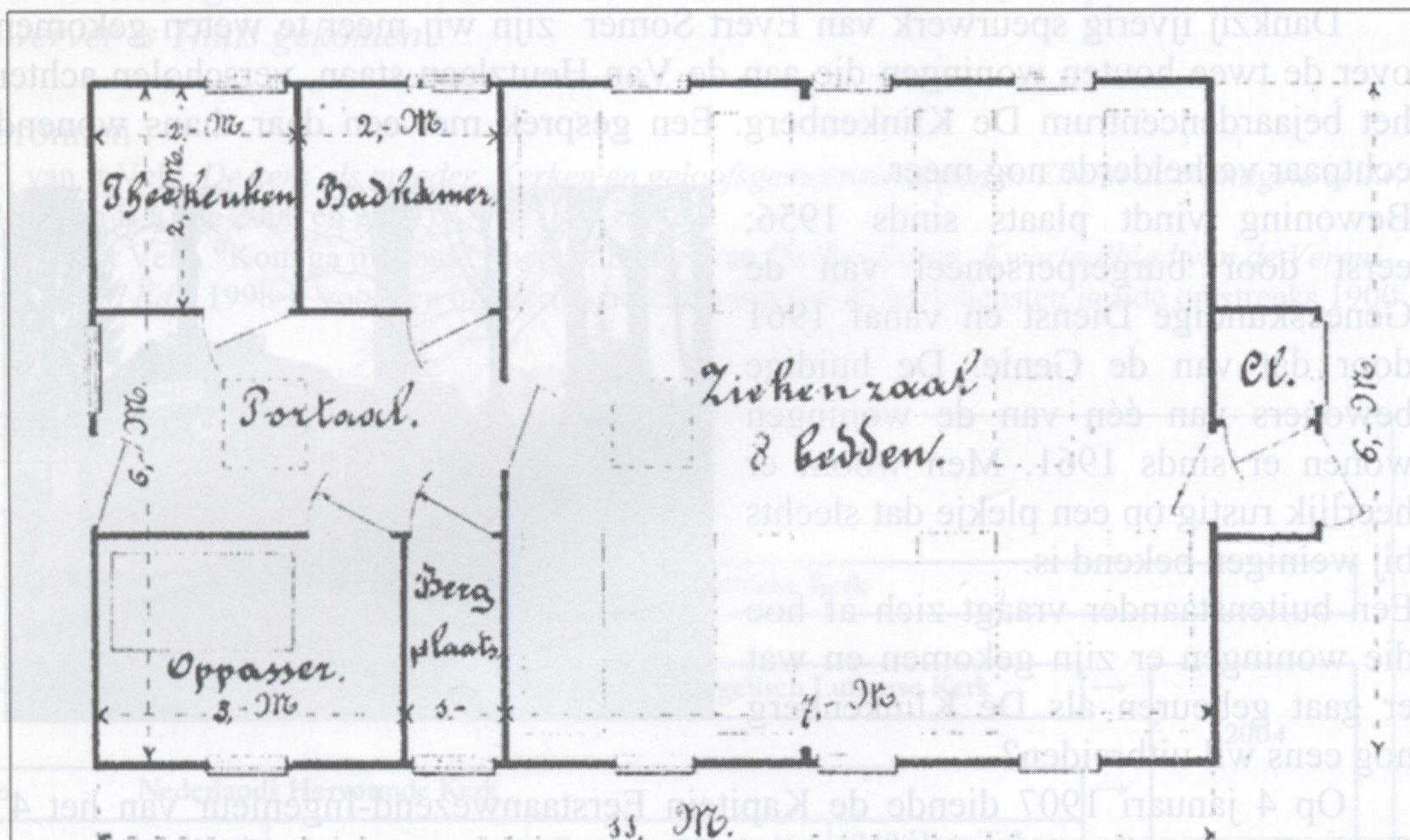
Op 4 januari 1907 diende de Kapitein Eerstaanwezend-Ingenieur van het 4^e Genie-Commandement te Arnhem bij de Heeren Burgemeester en Wethouders van de gemeente Ede een verzoek in tot het verlenen van een bouwvergunning voor de bouw van twee ziekenbarakken op het perceel Kadastraal Gemeente Ede (destijds) genummerd C 1159. De aanvraag geschiedde ter voldoening aan artikel 5 van de Woningwet en was voorzien van twee blauwdrukken "in dubbel" en een beschrijving.

Vijf dagen later hadden B&W de vergunning verleend. Dat waren nog eens tijden! In de beschrijving staat onder meer:

"Eén der barakken, bestemd voor verpleging van 6 à 8 lijders aan besmettelijke ziekten en één voor 6 à 8 niet vervoerbare patiënten wenscht het Departement van Oorlog te doen bouwen op het terrein langs den Bennekomscheweg ter plaatste als op de situatie-schets is aangegeven."

Bedoeld werd ergens op het grote terrein dat aan de Stationsweg grenst. De barakken waren inwendig 11 x 6 m. Aan één zijde van het 4 meter lange portaal was een keuken (2 x 2 m²) en een badkamer (2 x 2 m²) terwijl aan de andere zijde een kamer was voor de oppasser (3 x 2 m²) en een bergplaats (1 x 2 m²). De achter het portaal liggende ziekenzaal was 7 meter lang en was bestemd voor 2 x 4 bedden. Aan het eind van het gebouw was een kleine uitbouw gemaakt voor een privaat voor het tonnenstelsel. De wanden bestonden uit regels waarop aan de buitenzijde geploegde en gerabatteerde delen waren aangebracht en aan de binnenzijde geprepareerd viltpapier. Voor onze begrippen een niet erg comfortabel

onderkomen voor de zieken. Voor de mensen die de tonnen met fecaliën moesten ophalen, was het niet alleen onaangenaam, maar ook risicovol, zeker bij de barak voor besmettelijke ziekten.

De toekomst

Het is te hopen dat de huidige bewoners nog lang op hun plekje kunnen blijven wonen.

Mocht dit in de toekomst niet meer mogelijk zijn, dan zou behoud van één van de 100 jaar oude barakken, als wezenlijk onderdeel van de oude kazernes, gewenst zijn. Een plek nabij het in Ede-Oost geplande museumkwartier lijkt dan aantrekkelijk. De barak staat dan weliswaar niet op zijn oorspronkelijke plek, maar wel op het kazernecomplex waarvan hij een onderdeel vormde. Herinrichting zou een beeld kunnen geven van de ziekenverzorging van weleer.

Naamscorrectie

In het in 1994 door de Monumentencommissie Ede uitgebrachte "Onderzoeksrapport Kazernecomplex Ede-West", alsmede in stukken in het archief van de gemeente, wordt de naam Van Stolk genoemd voor de Eerstaanwezend Ingenieur die verantwoordelijk was voor de bouw van het kazernecomplex. Dit is naar mijn stellige overtuiging onjuist.

Het was *J. L. H. van Holk*, wat duidelijk is

Holk

te lezen in het "Register betreffende de Militaire Gebouwen enz. te Ede. Onder het beheer van den Eerstaanwezend-Ingenieur te Arnhem. Aangelegd in 1912." dat tot voor kort was in te zien in het Artilleriemuseum in de Maurits- kazerne.

De klepperman: nachtwaker en dorpsomroeper

Lily Verschuur

Klepperman van elleven, waar ga je zo laat naar toe?

Naar alle die stoute kinderen en naar de koetjes boe.

Dat was lang geleden een kinderrijmpje. Maar voor de klepperman behoefde je als fatsoenlijk mens en braaf kind juist helemaal niet bang te zijn. De 19^e eeuwse dichter Hiëronymus van Alphen maakte dan ook een heel ander soort versje:

Zou ik voor de klepper vrezen?

*O, die lieve, brave man,
maakt dat ik gerust kan wezen
en ook veilig slapen kan.*

*Moeder lief, 'k geloof het vast,
dat hij op de dieven past.*

*Lieve klepper, hou de wacht,
ik ga slapen, goede nacht.*

Eeuwenlang had ook Ede zo'n klepperman, die tevens nachtwaker was. Al in 1690 werd hier de eerste aangesteld, aanvankelijk als hulp en beschermer van de buurtscheuter, zeg maar de politieman van de buurten. Daar was een goede reden voor.

De karig betaalde scheuter van die tijd mocht van de geïnde boetes de helft in eigen zak steken. Het gevolg was dat hij extra hard werkte en zich volgens de burgerij dag en nacht overal mee bemoeide. Dat liep zo uit de hand dat de man eens in het nachtelijk duister een flink pak slaag kreeg en daarna niet meer alleen de straat op durfde. De nieuwe nachtwaker moest hem voortaan vergezellen.

De laatste, die in Ede officieel werd benoemd als klepperman-nachtwaker, was, vanaf 1887, de toen 24-jarige Gerrit van de Meyden van de Bunschoterweg. Ook Aart van de Blaak was op dat moment nog in functie. De gemeente wilde er geen geld voor uittrekken, terwijl toch bijna iedereen in het dorp het nachtelijke toezicht belangrijk vond. Daarom werd een commissie gevormd op initiatief van notaris Fischer, die de mannen betaalde en de kosten voorts verhaalde op de burgerij. Eens per maand werd voortaan een bedrag variërend van een stuiver tot een gulden per gezin opgehaald. Gerrit van de Meyden, of Gaart zoals hij altijd werd genoemd, was absoluut niet bang alleen in het donker en over hem zijn mooie verhalen bewaard gebleven.

Aanvankelijk liep hij echt nog met de zogenoemde klep. Dat was een eikenhouten plank met een houten hamer eraan bevestigd, die bij het maken van een

draaiende handbeweging met een doffe klap op de plank belandde. Tussen elf uur 's avonds en zes uur 's morgens - of in de zomer vijf uur - klonk die klep op elk heel uur, terwijl Van der Meyden en Van de Blaak hun rondes liepen. Hun gezamenlijk vertrekpunt was het huis van dokter Weyer, op de hoek van de Grotestraat en de Bergstraat, ongeveer waar nu het postkantoor is.

Elf heit de klok, de klok heit elf,

klonk de roep aan het begin van de nachtdienst. De inbrekers hadden het systeem ook snel door: dankzij de klep wisten ze precies waar de nachtwaker liep. Daarom werd het nachtelijk geklepper rond de eeuwwisseling afgeschaft.

Gaart van de Meyden liep 's nachts ongewapend rond en als verlichting had hij alleen een doosje lucifers bij zich. Maar niemand zou hem te na komen. Hij had handen als bankschroeven, zo wordt verteld, en als hij onderweg iemand niet vertrouwde, dan nam hij de man eenvoudig bij de arm mee naar de lantaren voor het huis van dokter Weijer, aanvankelijk een van de weinige lichtpunten in het dorp.

Eens ontmoette hij zo in het holst van de nacht een onbekende op het aarde-donkere Maandereind.

“Waor kom je zo laat vandaan en wie bin j’ eigenlijk?” vroeg Gaart.

“Beste man, ik ben de burgemeester”, zei de ander.

Maar Gaart was er zo een die zich niets op de mouw liet spelden. *“Dat kan iedereen wel zeggen als-ie tenminste niet stom is”,* zei hij. Maar dat wil 'k eerst wel eens controleren. Mee naar de lantaoren bij de dokter.

Er was geen ontkomen aan en het tweetal liep samen de hele Grotestraat af, terwijl de nachtwaker de verdachte persoon in een ijzeren greep hield. En ja hoor, in het lamplicht zag Gaart het nu ook: *“Je het geliek man, je bint burgemeester Van Heeckeren”,* zei hij. *“k Zou noe mer gauw naor huus gaon.”*

Als er brand was, was Gaart vaak de eerste die het merkte en dan was hij degene die de brandweer waarschuwde. Bij vechtpartijtjes haalde hij de kemphanen uit elkaar en dronkelappen bracht hij zo mogelijk thuis. Eens meende hij in het donker een grote mesthoop te ontwaren op de straat voor de gereformeerde pastorie. Kennelijk van een kar gevallem. Maar na het afstrijken van verscheidene lucifers ontdekte hij dat het twee veeboeren waren, die daar midden op de weg met de armen

om elkaar heen, hun roes lagen uit te slapen.

Toen na de eerste wereldoorlog de politie in drie ploegendiensten ging werken, verviel de functie van nachtwaker. Vanaf dat moment werd Gaart eigenlijk nog bekender en wel als klepperman ofwel dorpsomroeper. Niet meer 's nachts maar overdag en niet meer met de oude houten klep, maar met een koperen bekken, waar hij om de 100 meter drie slagen met een soort klepel op gaf. Tegen een kleine vergoeding maakte hij van alles en nog wat bekend. Hij werd zo een wandelend nieuws- en advertentieblad. Van moeilijke woorden hield Gaart niet:

“Er is verloren een zilveren dameshallozie, tegen vergoeding terug te bezorgen”, riep hij.

Of bijvoorbeeld:

“Vanavond acht uur een koncert van de muziek in de koncertzaal van Buitenlust aan de Stationsweg.”

Hout- of roggeverkopingen, visafslagen en boedelveilingen. Alles kondigde hij op die manier aan.

Jarenlang was hij ook lantarenopsteker, in de tijd van de gaslantarens, en om elf uur 's avonds lantarendover. Dat laatste onder het motto: een fatsoenlijk mens komt na elven toch niet meer op straat.

Hij snoeide verder de (onlangs door jonge exemplaren vervangen) oude leilinden voor het Fischerhuis, onderhield her en der tuinen en hagen, hield zijn eigen grote moestuin en aardappelland aan de Kreelseweg bij en verzorgde zijn varkens, om zo de kost te verdienen voor zijn grote gezin met acht kinderen.

Toen hij in 1946 op 83-jarige leeftijd overleed, had Gaart van der Meyden een waardig opvolger in de persoon van Ernst van Schagen, bij iedereen beter bekend als *Japie van Schagen*. Nog jarenlang trok Japie er met zijn bekken en klepper op uit. Ik zie hem nog zo voor me met zijn zwarte pet met klep en ik kan me zijn stem nog moeiteloos voor de geest halen als hij bij ons voor het huis langs kwam. Hij was de laatste die het omroeperschap nog als vak en niet als stukje folklore beoefende.

(Door Lily Verschuur voor Radio Ede-FM uitgesproken column op 16 januari 2007 in de serie : EEN KLEINE DUIK IN HET VERLEDEN VAN EDE)

Aanvulling redactie:

Behalve Ede hadden in ieder geval de volgende plaatsen een klepperman in dienst: Beek, Eemnes, Gouda, Gramsbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Heusden en Scheveningen.

worden gebracht.

Kort daarna kwam echter een e-mail van het Kerkelijk Bureau binnen. De administrateur, de heer Van der Scheur, meldde mij dat het archief van de Hervormde Gemeente sinds kort bij de burgerlijke gemeente was ondergebracht, en dat inzage kon worden gevraagd.

(advertenties)

uw partner in assurantien en financiële adviezen

Stationsweg 31 • 6711 PJ Ede

Postbus 8250 • 6710 AG Ede

Tel: 0318 - 67 27 67 • Fax: 0318 - 67 27 66

Email: info@stargroup.nl • www.stargroup.nl

Kleef

Reclame en Acquisitiebureau

*Gespecialiseerd in: Clubbladen, Programmabladen,
Personeelsbladen, Openingsbrochures*

Wandscheerstraat 37, 6717 KP Ede, telefoon 0318 645542, fax 0318 645543
mobiel 0624 589136 e-mail a.kleef@planet.nl

Het mysterie van het verdwenen koorvenster

Verslag van een zoektocht

Jan Kijlstra

Al weer enige tijd geleden werd ik benaderd door mevrouw Verschuur, bij velen welbekend. Zij vertelde me dat er na de Tweede Oorlog in het koor van de Oude Kerk een herdenkingsraam was geplaatst. Dat raam was bij de restauratie in de jaren '60 van de vorige eeuw spoorloos verdwenen. Zij had al vaak naar nadere informatie gezocht, maar niets kunnen vinden. En zij verzocht mij of ik er nog eens wat aandacht aan wilde schenken.

Ter gelegenheid van de restauratie van de Oude Kerk heeft de heer Sniijders destijds een boek geschreven met als titel "*De kerk in het midden*" (Velp, z.j.). Op een daarin opgenomen foto is, zij het wat vaag, het herdenkingsraam te herkennen. Dat was dus een referentiepunt.

Als *eerste* stap is een e-mail gestuurd aan de toenmalige restauratie-architect Bureau van Hogeveest uit Amersfoort. Zij zullen immers een dossier van de restauratie hebben aangelegd, al was het maar om in de toekomst te kunnen reconstrueren wat de situatie was vóór de restauratie, en om te kunnen nagaan welke overwegingen tot het eindresultaat hebben geleid. Helaas heeft het bureau ons geen gegevens beschikbaar gesteld.

Een *tweede* ingang werd gezocht via het Kerkelijk Bureau. Immers, de kerk is eigendom van de Hervormde Gemeente, inmiddels opgegaan in de PKN. En het ligt dus voor de hand te veronderstellen dat in het kerkelijk archief over een zo ingrijpende zaak als een restauratie het nodige bewaard zal zijn. Dit leverde uiteindelijk een reactie op, waarover later meer.

Een *derde* ingang zou het Gemeentearchief kunnen zijn. Bij een bezoek bleek bij navraag echter dat, op dat moment, het gemeentearchief niet over nadere informatie over het herdenkingsvenster beschikte.

Tijdens een vergadering van het bestuur van de buurt Ede-Veldhuizen, die ik als kandidaat-buurtmeester mocht bijwonen, kwam het herdenkingsraam ook weer ter sprake. De heer Peter van Beek, buurtschrijver en gemeentearchivaris, vertelde het buurtbestuur dat het archief van de Hervormde Kerk inmiddels overgedragen was aan het gemeentearchief, en dat dit archief inmiddels was geïnventariseerd. Hij vertelde de aanwezigen ook dat, ondanks extra aandacht, er niets was teruggevonden over dit raam.

Het begon erop te lijken dat het mysterie niet dichterbij een oplossing kon worden gebracht.

Kort daarna kwam echter een e-mail van het Kerkelijk Bureau binnen. De administrateur, de heer Van der Scheur, meldde mij dat het archief van de Hervormde Gemeente sinds kort bij de burgerlijke gemeente was ondergebracht, en dat inzage kon worden gevraagd.

Verder verwees hij mij door naar de heer Faas. En dat bleek de bron die ik nodig had om een meer compleet beeld van de geschiedenis van het venster te kunnen schetsen.

Bom op de Oude Kerk?

De heer Faas vertelde mij dat in de Tweede Wereldoorlog, hij dacht door een bom, maar dat wist hij niet meer zo precies, ook de Oude Kerk schade had opgelopen. Het glas dat in het centrale venster van het koor zat, was daarbij verdwenen. Zoals verderop te lezen valt is bij de bevrijding van Ede, op 17 april 1945, het glas door granaatscherven getroffen en in stukken gebroken.

De kerkvoogdij heeft de schade uiteraard laten herstellen, want anders zou de kerk niet gebruikt kunnen worden. Kort na de oorlog, zo vertelde de heer Faas, heeft de kerkvoogdij voor dat middenvenster van het koor bij een Apeldoornse kunstenaar een herdenkingsraam laten maken. Dit is nu het raam waar de zoektocht over gaat.

De oude beglazing van het venster was geplaatst in ijzeren profielen. Het herdenkingsraam werd in dezelfde profielen geplaatst. Dat zal mede gedaan zijn om kosten te besparen.

Tot aan de restauratie heeft dat herdenkingsraam zijn tweeledige taak, de oproep tot dankbaarheid voor de bevrijding en de waarschuwing tegen de waanzin van de oorlog, mogen vervullen.

Toen kwam de restauratie van de kerk. Bij deze restauratie is de toen geldende trend gevolgd om alles wat niet als origineel gezien werd te verwijderen. Zo verdween immers ook de later aangebouwde consistorie.

Ook het herdenkingsraam, waarvan gezegd werd dat het geen esthetische waarde had, moest verwijderd worden. Bovendien: de overige vensters van het koor, die ooit dichtgemetseld waren, moesten weer worden opengemaakt. Daarin zouden geen uit jongere tijd stammende ijzeren beglazingsprofielen passen. Reden om het middenvenster ook aan te pakken. In de voorgenomen restauratie van de koorvensters zou het glas weer in zandstenen kaders gezet worden. En daardoor kon het herdenkingsraam niet bewaard blijven, want het zou niet passen in de historische zandstenen venstervulling.

Daar is iets voor te zeggen. Maar was er geen aanleiding om het herdenkingsraam elders te bewaren? Je zou zo zeggen van wel. En het gerucht gaat dat het venster inderdaad bewaard gebleven is. Misschien dat dit artikel ook kan bijdragen aan opheldering van dat gerucht?

Dit zou het einde van het verhaal kunnen zijn. Maar tòch! Zo'n groot glas-in-lood raam komt, zelfs bij een kerk, niet uit de hemel vallen. En er waren nog een paar kansjes dat er wat meer boven tafel kon komen.

De heer Faas wist namelijk ook te vertellen dat er ingebonden jaargangen van het nieuwsblad van de Hervormde Kerk, de Edesche Kerkbode, bestaan. En hij

vermoedde dat die in het gemeentearchief te vinden zouden zijn. Daarin zou dan over dit raam geschreven kunnen zijn.

Vaak worden, bij het opschonen van binnengekomen archieven, on-belangrijk geachte documenten als bankafschriften, facturen, bestellingen, etc. weggegooid, omdat de zaken anders onbeheersbaar en onbetaalbaar zouden worden.

Helaas, want uit dat soort stukken valt heel veel informatie te halen. Gelukkig heeft het gemeentearchief, bij het bewerken van het kerkelijk archief, ervoor gekozen om ook de financiële administratie van de kerkvoogdij te bewaren.

In extenso, dus zo compleet mogelijk.

Hoewel er bij het inventariseren van het kerkelijk archief dus volgens de gemeentearchivaris goed gekeken is naar sporen van het herdenkingsraam, en dat niets had opgeleverd, was ik toch nog niet geheel tevredengesteld. Immers, de heer Faas had mij verteld dat het raam destijds door een Apeldoorns bedrijf was gele-

verd, in opdracht van het kerkbestuur.

Dus, zo was mijn redenering, moest er in dat kader ooit een opdracht zijn verstrekt, en zal er ook een rekening voor het raam zijn ingediend, waarvoor een betaling is verricht die zal zijn verwerkt in de administratie van de kerk. En die administratie was bewaard. Op naar het gemeentearchief om de speurtocht verder voort te zetten. Er was inderdaad een map met de financiële administratie van de kerk. En daarin vond ik een rekening van de firma De Grip uit Apeldoorn, gedateerd op 21 september 1946, met als omschrijving "voor geleverd glas in lood raam".

Het raam kostte f 600,-- en er

kwam ook nog een bedrag van f 25,-- bij voor schilderwerk. Op de rekening is aangetekend "Oude Kerk", en hij is op 7 oktober 1946 (het datumstemple geeft als jaartal 1945, maar dat moet een vergissing zijn) per giro voldaan.

Over dat raam moest welhaast in de Edesche Kerkbode geschreven zijn, en ook de Edesche Courant uit die dagen zou er zeker aandacht aan hebben besteed. Dat bleek ook te kloppen, want in de Edesche Kerkbode van 2 september 1946 schrijft de secretaris van de kerkvoogdij, de scriba, hierover het volgende:

TELEFOON 3.9.3.8
GIRO No. 266887

J. DE GRIP Loosdrecht
BRINKLAAN 22
APELDOORN

VEREWAARD - GLAS - GLAS IN LOOD 121

APELDOORN, 21 September 1946

NOTA

voor *herberogdy Ned. Hov. Kerk Oude Kerk*

	Zegel f	0	10	V
<i>voor geleverd glas in lood raam</i>	600	-		✓
<i>beschilderwerk</i>	25	-		✓
	625	10		✓

7 OCT 1945

per giro

Kerkvoogdij.

27 / 9 / 1946

De restauratie van het koorraam.

(wegens plaatsgebrek kon dit artikel in het vorige nummer niet geplaatst worden.)

17 April 1945 werd het koorraam door rondvliegende scherven van een ontploffende granaat vernield. Lang heeft het geduurd, eer het hersteld was. De Kerkvoogdij besloot reeds maanden geleden tot restauratie en thans kan ieder het nieuwe, in gekleurd glas uitgevoerde raam bewonderen. Met taai geduld werd het werk door de firma J. de Grip te Apeldoorn volbracht.

Slechts de ingewijden waren van een en ander op de hoogte, zodat de kerkbezoekers Zondag 8 September verrast opzagen.

Over de opzet en indeeling het volgende.

De Bijbel bezet de onderste plaats; Gods Woord is immers het fundament, waarop heel de Christenwereld dient te bouwen. Twee zandloopers flankeren de Bijbel. Ze houden de herinnering wakker aan ons vergankelijk leven, aan de heensnellende tijd. De ontwerper heeft gemeend, het onderste vak in sobere kleuren te moeten uitvoeren. De Bijbel spreekt genoeg voor zich zelf!

Hierop volgt een tafereel als herinnering aan de oorlog, links de verwoesting (1940) en rechts de opgaande zon van het nieuwe leven (1945). In het midden de vredesduif als symbool. Vervolgens een Nieuw-Testamentisch zinnebeeld en boven alles uit het stralende, lichtende kruis.

Onze kerkramen munten niet uit door sierlijkheid of kunstzin. Eertijds is dit anders geweest. De stijlen waren in zandsteen uitgevoerd en de ramen bestonden uit glas in lood.

In de dichtgemetselde koorramen kan men de resten der zandsteen ornamenten nog duidelijk waarnemen. Veel hadden de ramen in 1624 te lijden door een inval der Spanjaarden. In 1625 en 1626 werden ze opnieuw „verlooyt” d.w.z. in lood gezet. De glazen (waarschijnlijk gekleurde) heetten naar de schenkers. Zoo was er een raam, dat „het glas van den scholtis van Ommeren” genoemd werd. Een ander luidde: „het glas van den ouden Teunis Aartsz”.

Een ramp trof het kerkgebouw in 1635: de torenspits ging in vlammen op, de zolders brandden uit, klokken en uurwerk stortten neer. Ook het kerkdak was voor het grootste deel weg, het Noordelijke gedeelte der kerk stortte in en is nimmer weer opgebouwd.

Het spreekt vanzelf, dat de „glazen” het opnieuw moesten ontgelden. In de vernieuwde kerk werden evenwel weer ramen door particulieren geschonken. Althans we lezen in een aantekening van den kerkmeester Johan van Ommeren een mededeeling over „het glas, dat neef Reinier van Ommeren in de kerk gemaakt heeft”. Een raam is ons nog gelaten, als herinnering aan vergane glorie. Het raam boven de toreningang, zwaar beschermd tegen de vernielzucht der jeugd, vertoont nog de oude constructie. Het was evenwel voor de brand veel grooter en is door toemetseling bedorven. De ramen weder in hun vroegere toestand te herstellen, het zal wel tot de vrome wenschen behooren. Restauratie indien zin eischt een ontzaglijke som. Wellicht zal het evenwel mogelijk zijn, de beide toegemetselde ramen naast het nieuwe koorraam open te maken en te restaureren.

de Secr.

(zie hiernaast)

In het telefoonboek van Apeldoorn vinden we ook nu nog twee schildersbedrijven met de naam De Grip. De eigenaren van deze bedrijven zijn broers van elkaar. Zij wisten mij te vertellen dat hun vader een neef van „onze” glas-in-lood leverancier was. Maar er waren verder geen gegevens meer bij hen bekend.

Hier eindigt dus de speurtocht in het verleden. Hoewel: misschien zou er in het gemeentearchief van Apeldoorn nog wel wat te vinden zijn over de glazenier De Grip. Want hij zal meer vensters hebben gemaakt, en die zullen niet allemaal op de vuilnishoop gegooid zijn. Misschien als de gelegenheid zich voordoet, ga ik daar nog wel eens kijken.

Als je zo met een dergelijk onderzoekje bezig bent, komt er natuurlijk veel meer langs dan hierboven beschreven is. Al doende wel eens ideeën. Eén van die ideeën is: zou het niet een goede zaak zijn als er straks, in 2010 bij de herdenking van 65 jaar bevrijding, weer een nieuw herdenkingsraam in het koor zou zitten?

Inmiddels zijn, op initiatief van de buurt Ede-Veldhuizen de eerste, voorzichtige, stappen in die richting gezet. Een kleine commissie, bestaande uit ds. T. van 't Veld (namens de werkgroep geschiedenis van Oud-Ede), de heer J. Poortman (namens het College van Kerkrentmeesters) en schrijver dezes (namens de buurt Ede-Veldhuizen) zal onderzoeken of, en onder welke condities, een dergelijk plan realiseerbaar is. Want het is, zeker ook in deze tijd, van belang dat we blijven herdenken. Om af en toe eens daaraan herinnerd te worden, bijvoorbeeld door een herdenkingsraam, kan geen kwaad.

Potstalbemesting en enkeerdgronden

Een reactie

Ad Reijmerink

In het artikel "*De geschiedenis van de Sijsselt en de betekenis daarvan voor de Manen*" in de Zandloper, 36^e jrg, nr 3, september 2008 schrijft Kees van Lohuizen:

"De voor de vruchtbaarheid van de akkers benodigde mest was in hoofdzaak als schapenmest beschikbaar" en "....voor verwerking in de potstal waren plaggen nodig.

Wingebied voor deze plaggen waren de woeste gronden, maar die waren er binnen de Buurt Manen relatief weinig. Men was dus op een groter gebied dan de Buurt aangewezen en dat had men van oudsher gevonden in de Sijsselt".

Maar als men niet over voldoende areaal beschikte om *heideplaggen* te steken, gebruikte men in plaats daarvan ook wel *bosstrooisel* (o.a. in Wageningen), *graszoden* (o.a. in de Kraats) of gewoon **wit zand** (o.a. in Manen).

Een goed voorbeeld daarvan is de hoge dekzandrug die vanaf de Keesomstraat langs de voormalige Bovenbuurtweg, nu Lange Parkpad (fietspad), door de Rietkampen loopt en eindigt op het industrieterrein De Vallei ten westen van de Copernicusweg.

Vanaf de laatste boerderij (inmiddels gesloopt?) is deze dekzandrug, in oostelijke richting deels afgegraven voor zandwinning t.b.v. de potstal. De zandige mengmest werd later weer teruggestort in de oude put en men groef aansluitend weer een nieuwe zandput.

Zo ontstond een ruim 1 meter dikke *enkeerdgrond* (oude bouwlandgrond).

Ook in de Kraats zijn enkele van die plekken bekend waar men zand heeft afgegraven voor gebruik in de potstal.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede en verschijnt vier maal per jaar.

De contributie bedraagt € 15 per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 t.n.v. de Vereniging Oud Ede.

Het dagelijks bestuur wordt gevormd door Jan Bos (voorzitter), Frans Toonen (penningmeester) en Kees van Lohuizen (secretaris).

Beëindiging lidmaatschap uitsluitend schriftelijk, uiterlijk drie maanden van tevoren.

Directeur van het museum is mevrouw Patty Gonggrijp.

De redactie bestaat uit Hans Post, eindredacteur, Frans van Oort, Herman van Scherrenburg, Kees van Lohuizen en Dick Kranen.

U kunt de redactie bereiken via emailadres: **hanspost@worldmail.nl**

De redactie behoudt zich het recht voor een artikel te weigeren.

Overname van artikelen na schriftelijk toestemming van het Historisch Museum Ede.

Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711NA Ede, tel. 0318 - 619554.

Fax 0318-653389. E-mail: **hismuseumede@hetnet.nl**. Internet: **www.historischmuseumede.nl**.

Het museum is open 's middags van 13.30 tot 17.00 uur, op zondag van 13.30 tot 16.00 uur.

(Maandag gesloten)

Productie van het blad : Drukkerij Frouws.

ISSN 1384-7090

Het Historisch Museum bedankt zijn sponsors*

AAA Administratiekantoor

Advocatenkantoor Hage

Art & Identity

Autobedrijf J.C. van Roekel

Axi Keukencentrum

Café de Pineut

Fromangerie Bellestein

De Heus Optiek

Drogisterij Karens

Van de Bunt, Era Makelaars

Van der Kolk Ede. B.V.

Garagebedrijf Rien Meijer

Geurt van Heusden, groenten -en
fruitspeciaalzaak

Hoom Makelaardij

't Oude Politiebureau, Tapascafé, restaurant & vergaderaccomodatie

Hulsmann en Partners, Makelaars

Hypotheek Visie Ede

jacvanderwiel.nl (fotograaf)

Keus Verenigde Bedrijven

Kunsthandel Simonis & Buunk

Posthuma & Schutte, Notarissen

Repro Mercurius

Riemens Daktechniek

Roel van Laar interieurbouw

RVS verzekeringen

Wijnhandel Borg

Tandartsen Ede

Visgilde Rijsemus

***Wilt u ook sponsor worden?**

Vanaf een bijdrage van 100 euro per jaar verschijnt uw naam ook op deze lijst en op het bord in de hal van het museum.

een winkel
vol (cadeau-)
ideeën voor
binnen en
buiten

Geels

E D E

Grotestraat 111, Ede Tel.: 0318 61 92 92
geels@geelsede.nl www.geels-edede.nl

voor een
volledige
impressie
bezoek
onze
internet
site

Fahrenheitstraat 24
Postbus 262
6710 BG Ede
Tel. : (0318) 624 523
Fax: (0318) 625 161

- 24 uurs glasservice
- Onderhoudsschilderwerk
- Nieuwbouw
- Utiliteitsbouw
- Isolatieglas
- Voorzetramen
- Rolluiken
- Zonweringen enz.

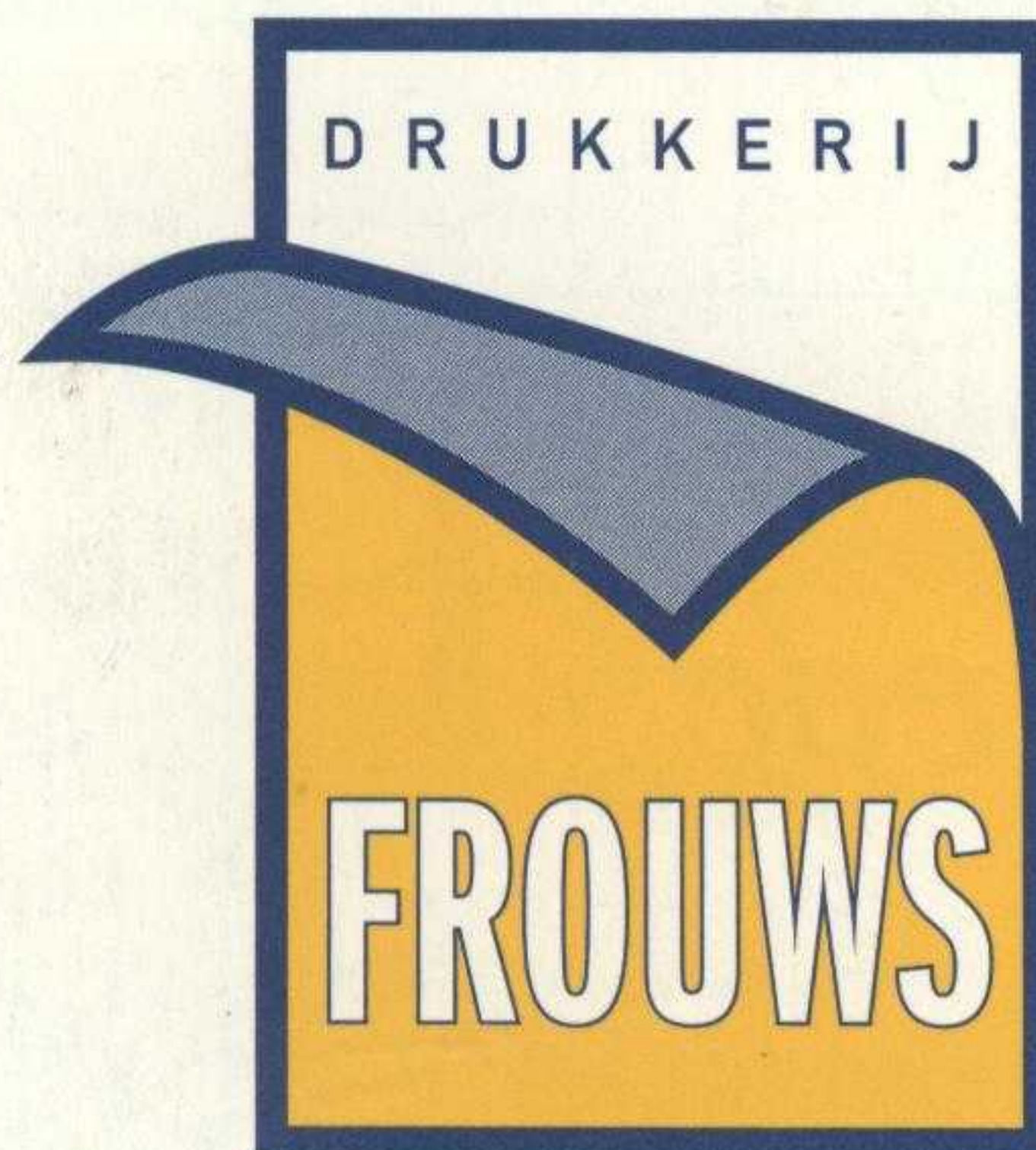
Restauran

Anders & Co

Alles is er anders...

Periodieken, handelsdrukwerk, brochures en folders

met vakmanschap vervaardigd bij:

Fahrenheitstraat 26, 6716 BR Ede, tel. (0318) 642 111, fax 642 757

DRV-VERZEKERINGEN.NL

Van der Hoop uw vertrouwde VBO makelaar & specialist in verzekeringen.

Leden van de Vereniging Oud Ede ontvangen **extra** korting op:
Privé-zorg- en autoverzekeringen (ook op de 2e gezinsauto en /of oldtimer)
Ook ontvangt u **25% korting** op het courtagetarief.

Informatie: DRV-verzekeringen.nl & Vanderhoopmakelaardij.nl
Tel. (318) 65 00 11 - e-mail: info@vanderhoopmakelaardij.nl

MONDIAL MOVERS

Waaijberg verhuizers B.V.

Vlekkeloos verhuizen

overzee en over land

Ede Tel. (0318) 62 45 55 ■ **Hoogezand** Tel. (0598) 39 98 20
www.waaijberg.nl ■ info@waaijberg.nl

